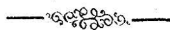

GYÖNGYÖS VÁROSÁNAK

TÖRTÉNETI,

STATISZTIKAI ÉS GEOGRAFIAI

LEIRÁSA.

GYÜJTÖTTE ÉS KIADTA

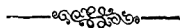
DR. HORNER ISTVÁN.

PESTEN, 1863.

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYINÁL.

GYÖNGYÖS VÁROSÁNAK
TÖRTÉNETI,
STATISZTIKAI ÉS GEOGRAFIAI
LEIRÁSA.

GYÜJTÖTTE ÉS KIADTA

DR. HORNER ISTVÁN.

PESTEN, 1863.

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYINÁL.

Bevezetés.

Gyöngyös városa levéltára, mely 1847-dik évig összehalmozva, és rendezetlenül hevert, csak a nevezett évtől kezdve hozatott rendbe, midőn Csiba Antal, a gyöngyösi privilegium lelkes bajnoka, a lakosság közbizalma által levéltárnoknak megválasztatván, 40 évig a város közhivatalaiban ritka hűséggel, és tántorithatatlan becstetességgel kitüntetett szolgálatát azzal fejezé be, hogy a város levéltárában világosságot szerzett; a feltalált okiratokból a város régi, és szentesített jogait kitüntette, ekként a lakosoknak módot és alkalmat nyújtott 1852-dik évben régi szabadságaik alapján a királyi trón eleibe folyamodni, s királyi kiküldött által egy örök-váltsági szerződést létre hozni, mely által a földesurak és a nép között számtalan év óta fenforgó zavaros viszonyok örökre és szerencsésen megszüntettek, s most már mind a város minden földesuri hatalom, és beavatkozás nélkül jogait szabadon gyakorolja, mind pedig a lakosok házaikat, szőlőiket, és egyéb a határban fekvő vagyonaikat, szabadon birják.

A városi levéltár, — mely 1648-dik évi junius 20-án a városházzal együtt tűzvész által nagy részben felemész-

tetett, *) és az elhamvazott okiratokat később részint a budai helytartótanács levéltárából, részint a nemzeti muzeumból pótolni kéntelenített; — e munkálatnál is sok hiány felfedezésére szolgáltatott alkalmat; ez okból kényszerülve valék más hiteles kútforrásokhoz is járulni, mely tekintetben hálás köszönettel kell felemlitenem a sz. Ferenczrend, és a Reformatus Egyház előjáróinak készségöket, kik levéltáraikat e célra kizsákmányolni szívesen megengedtek.

*) A városi levéltárban Vadasi Pál nevezetű vádoltatik és említetik fel mint gyujtogató.

Történet.

Gyöngyös a régi magyar nyelv szerint Geongeos, néha Giongios, vagy Gyöngiös, gyakran Gyengyes, sőt Gyungus-nak is iratott, vagy a szerint kiis ejtetett. Deákul minden időben Gyöngyösinum-ot találunk, Istvánffy szerint Gemmeum oppidum, vagy Gemeopolisnak neveztetett; e nevezetet, mint a régi irományokból kitetszik, valószínűleg a még mai napig is e vidéken nagy bőségben termő tölgyfák sűrűen megrakott apró gyümölcsseitől, melyek Gyöngy, Gemma hivatnak, vette. Gyöngyös még azonfelül a régi időkben a nép kitűnő vallásossága miatt parva Roma, kis Rómának is neveztetett.

Gyöngyös városa történetét a feltalált, és 1304-dik évig terjedő okiratok ekként ábrázolják:

Gyöngyös városát, Bene s Fogach pusztát, Halász és Zsadány községeket 1327-dik évig az Aba királyvéréből származott Chobánka család birtokolta. A nevezett évben Chobánka János volt Gyöngyösnek földesura, kinek Gyöngyös városa lakosai valóságos robotos jobbágysai valának. Chobánka Jánosnak két fia említetik meg, u. m. Dávid és Samu.

Hogy az említett birtokok csakugyan a Chobánka családé voltak; igazolja ezt azon körülmény is, miszerint

a Benei pusztából a Paulinus Atyák részére Vörösmarhot egész határával ők hasították ki, és nekik azon feltétel mellett adták által, hogy eldödjek lelkeikért imádkozzanak; sőt miután a Paulinusok Vörösmarhton templomot is építettek már, hogy a mise szolgálathoz megkivántató boruk legyen, a Pipishegy napkeleti oldalán, a nagy Mérges folyásra véggel lejáró Farkasmáli szőlőből egy darabot kihatározva, ennek dézsmáját szintén nekik által adták. Ezen szőlők bár a gyöngyösi Bene határban vannak maiglan Vörösmarhi szőlőknek hivatnak.

De kitűnik az ő birtokolásuk valósága Robert Károly király 1327-dik évben junius 12-kén kelt eredeti okleveléből is, melyben a Chobánka családot királyi hűtlenség büntetése alá vevén, őket minden ez országban létező birtokaiktól megfosztotta, mely birtokaik között Gyöngyös is megemlítve fordul elő.

A nevezett időben ugyan is Trenchényi Máté palatinus, ki Robert Károly királylyal folytonos viszákodásban élt, Chobánkát is e szavakkal: hogy ő mint királyi vérből származott a koronához nagyobb igényt tarthatna Robert Károlynál, ez ellen párttűtésre indította; ki Trenchényi Máté biztatásaira hajolván, seregeket gyűjtöttek, és közel Kassa városához a Rozgony mezején tábort ütöttek. Ezen tábor ellen Farkassy Tamás Erdély ország Vajdája a királynak hive a gyöngyösieket is fegyverfogsásra felhíván, miután ezek se-regestül todultak a vezér zászlója alá, ezeknek segítségével a párttűtőket éjjeli időben holdújuláson megtámadta, őket szétverte, Chobánka Jánost mint földesurokat a gyöngyösiek az agyonveréstől ugyan megkímélték, de őtet is elfogták, és Farkassy Tamásnak mint rabot által adták. — Ezen fényes diadal jutalmául nyerte Far-

kassy Tamás Gyöngyöst, ki ennek is utánna földesura lett. ¹⁾

¹⁾ Carolus Dei Gratia, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Germaniae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Salleritanus, et Honoris et Montis Sancti Angeli Dominus, omnibus Christi fidelibus, praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris, salutem in omnium Salvatore. Cum virtus praemio, et fidelitas remunerationis beneficio nullatenus carere debeat, nihilominus malefactorum insolentia, per condignam regalis sententiae vindictam debet edomari. Proinde ad universorum notitiam tenore praesentium volumus pervenire: Quod Magnificus vir Thomas Vajvoda Transylvanus, et Comes de Zonuk, filius quondam Magistri Farkassy, dilectus et fidelis proximus noster, ad Nostrae sublimitatis agrediendo Praesentiam suis fidelitatibus, et meritis praeclaris, quibus Nostram Celsitudinis benignitatem studuit saepius indesinenter prae suis participibus sibi efficere plus benignam prae expositis, et in memoriam revocatis, exhibuit Nobis quoddam Privilegium Nostrum, sigillo Nostro mediocri, quod in partibus Transalpinis quodam casu inopinabili exstitit amissum super gratiosa donatione Possessionum infra-scriptarum per Nostram Majestatem sibi, et suis haeredibus donatarum facta confectarum, Nostram humiliter flagitans Excellentiam, preceque petens subjectam, quatenus uberiores rei ad cautelam, atque ad evidentiores consecutionem sui juris, ipsum Privilegium, et gratiam sibi in ipso factam acceptare, renovare, ac novi et authentici sigilli Nostri dupplicis appositione de regia pietate confirmare dignemur. Cujus tenor talis est: Carolus Dei Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Germaniae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Salleritanus, et Honoris, ac Montis Sancti Angeli Dominus. Omnibus Christi fidelibus praesentibus et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in omnium Salvatore. — Cum virtus praemio, et fidelitas remunerationis beneficio nullatenus carere debeat, nihilominus malefactorum insolentia per condignam Regalis sententiae vindictam debet edomari. Proinde ad universorum notitiam tenore praesentium volumus pervenire: Quod cujuspian actus illicitae commissionis, et nepharii infidelitatis Processus Samuelis filii Joannis filii Chobanka, et David filij ejusdem infidelium

Farkassy Tamás a gyöngyösieknek ezen vitéz és hű cselekedetöket annyira tudta méltatni, és azzal ki-

nostrorum, qui ausu temerario, ac praesumptione damnabili cunctis nostris regnicolis scientibus laesae Majestatis Nostrae crimen committere minime formidarunt. Adeo sint notorii, ut nulla penitus tergiversatione, aut contradictionis argumento valeant occultari, ne tamen plebeae opinionis, vulgaris simplicitatis judicio in subjectos sine causa volentes extendere videamur, manus nostras quorum de gestis infidelitatum infidelium praedictorum pro memoria posteris reservanda; ne similiter ingentis excessus labem contrahentes, his male meritis pacificabiles censeantur, pro nobis duximus inserenda. Viri siquidem memorati deducti in via fidelitatis, Nobisque et Sacrae Coronae Regiae Nostrae debito Mathaeo de Trenchenio speciali infideli nostro damnatae memoriae et Regiae praedoni pestilenti adhaerentes, in conflictu, quem idem Mathaeus una cum aliis proditoribus nostris, erecto suae nefandissimae praesumptionis vexillo in campo de Ruzgum juxta fluvium Tarcha, prope Civitatem Nostram Kassa vocatam nobiscum habuit, ausi sunt contra Majestatem Nostram, utpote Dominum eorum naturalem, hostilia et servilia movere arma, et pugnare, et demum in eadem sua infidelitate animo obstinato inconvincibiliter perseverantes, in Concionelia Nostrae Fidelitatis, et Coronae contemptu, mala malis accumulando cum Ustibus, seu auxilio hostium dicti Mathaei, inestimabilia rerum damna, horrendas vastitates, infinita personarum excidia, coemeteriorum et Ecclesiarum confractiones, viduarum et virginum denudationes, creberrima in Regno Nostro commiserant, quae omnia celari nequeunt, tamquam ea, quae publicis obtutis coacti evidentia declararunt, nos esse notorie pronuntiantes. De Praelatorum et Baronum Nostorum consilio, Regni etiam Nobilium assensu, cum annuente, supradictos infideles, specialiter possessionibus suis Gyöngyös, Bene, Halász, Fogach vocatis, in Comitatu de Heves-Ujvár existentibus, generaliter autem universis, ubicunque partium, et Comitatum Regni Nostri constitutis, et sicut eos, sic et Paulum filium Petri consimilis infidelitatis contagio pollutum, et comissi sceleris non disparem, juribus omnibus, si quae indictis possessionibus quomodolibet haberet, quibuscunque instrumentis spoliantes cōdemnamus, et hujusmodi instrumenta per ipsum Paulum, suos

vánta megjutalmazni, hogy Robert Károly királynál
oly szabadalmat eszközölt ki Gyöngyös városa részére,

haeredes, ac dictorum infidelium obtenta quacunq̃ue astutia, vel dolo, sive Nostra, sive Capitulorum, vel Conventuum, aut Judicum quorumcunq̃ue existant irritamus, cassamus praesentibus ubiq̃ue decernentes non valere. Et ne dictorum infidelium praesertim quondam Ladislai filiis, eorumdem posteris aut haeredibus processu temporum scintilla, vel calliditatis dolus, veritatis obex resuscitandi litem, vel materiam quaestionis pateat, seu subarescat praetextu Possessionum dictarum super eo: Quod primum tempore Domini Andreae Regis obito processu judiciario per Raphaim Banum filium Nicolai, dataque definitiva, et capitali sententia contra ipsum Ladislaum, demum ipso Raphaim sine haerede decedente per Donsam quondam Palatinum consanguineum ejusdem fidelem nostrum, contra antedictum Samuelem fratrem ipsius Ladislai, qui universas possessiones ejus ipso Ladislao de medio sublato possidebat, coram Magistro Lamperto, olim Judice Curiae nostrae bonae memoriae nostris temporibus legialiter est processum, universarum ejusdem Ladislai Possessionum, seu Possessionatarum Portionum maxime in dictis Possessionibus Gyöngyös et Bene, ac etiam Zsadány nuncupatis, habitarum suis exigentibus maleficiis ordine judiciario duabus partibus eidem Magistro Lamperto tamquam Judici, tertia vero parte praefato Donza Palatino velut actori remanentibus, quemadmodum in litteris Privilegialibus ejusdem Judicis exinde confectis, et nostro Privilegio confirmatis plenius continetur, tam illis duabus partibus, quam etiam earumdem cunctarum Possessionum, et aliarum quarumlibet jam dictarum Ladislai ad manus nostras Regias, prout in aliis litteris Nostris, seu Privilegio partiatim expressius habetur, de jure et debito devolutis notum fecimus universis. Ut quia dicti processus legitimi, antequam iidem infideles in notam infidelitatis notoriam adversus nos perpetrata incidissent, erant coacti, quia inceptae litis quaestioni memoratorum Raphaim et Donza Palatini fidelium nostrorum, cum supprimendo contraire non exstitit, aequum visum ipsos processus habito deliberato Consilio nolimus impedire. Ac etiam in futurum, praetensa occasione hujusmodi judiciarii actus, quidquam de dictis Possessionibus posteris praefatorum infidelium, et potius

milyennel Buda város lakossai örök időtől fogva birtak. ²⁾ Ezen Privilegium a király és az ország rendei

Ladislai memorati sibi debere allegarent, aut aliquatenus vindicarent, eorum tali allegationi, rigore Regio obviantes, per praesentes sancimus, et decrevimus frivolum, et inane, quidquid per eosdem coram quocunque Iudice in Iudicio, vel extra iudicium ullo tempore fuerit acceptatum. Sane quia parvi meriti fidelitas, si infidelitas remaneret impunita, et velut quasi perspicue elucescunt virtutes cum invicem opponuntur, et virtutes vitiis praeferruntur. Nos itaque attendentes inviolabilem fidei, et devotionis puritatem, qua Magnificus vir Thomas Vajvoda Transylvanus, et Comes de Zonuk, filius quondam Magistri Farkassy dilectus et fidelis Noster, erga Nostram Majestatem, sacrumque Nostrum Diadema constanter noscitur habuisse, considerantes etiam labores continuos, et onera expensarum, quae ad honorem Nostri culminis subiisse probatur, non raro satis grata innumerosa, et accepta servitia, quem ipsum a tempore suae adolescentiae, Nobis et Regno Nostro in diversis expeditionibus, et agendis plurimum opportunis, et admodum necessariis cum effusione sui sanguinis pro exaltatione Nostri Regiminis, et Honoris, pro reintegratione, et augmento Reipublicae, ac reformatione pacis in Regno laudabiliter exhibuisse cognovimus, et incessanter exhibere sentimus, in praesenti et exhibiturum pro firmo credimus in futurum, in recompensationem suorum servitiorum aliqualem cupientes ipsum favoris Nostri, et gratiae plenitudine prosequi, et amplecti. Quorum aestimium exiguum valde et exile videamus, quod sibi facimus in praesenti, horum respectu, quod impendere eidem intendimus, in posterum tamen, ut paulisper votis ejus annuamus, supradictas infidelium nostrorum, ac praenotati Ladislai Possessiones nominatim expressas, et generali facta mentione modo praemisso universaliter comprehensas ubicunque in saepe dicto Regno Nostro existentes, tamquam ad Nos de jure devolutas, et collationi Nostrae pertinentes, cum omnibus suis utilitatibus, agris videlicet cultis, et incultis, pratis, foenetis, sylvis, nemoribus, aquis, aquarumque decursibus, Patronatibus Ecclesiarum, et aliis quibuscunque pertinentiis, et juribus, sub metis et terminis, quibus per jam dictos infideles nostros, nunc Ladislaum praenotatum eadem obite exstiterunt, et possesse,

által megerősítettvén Farkassy Tamásnak kézbesített, ki azt Gyöngyös város lakossainak ezen kijelen-

eidem Thomae Vajvodae, et per cum suis haeredibus, haeredumque suorum successoribus, de Consilio, et convenientia Praelatorum, Baronum Nostrorum praedictorum dedimus, donavimus, et contulimus, perpetuo jure, et irrevocabiliter possidendas, tenendas pacifice et habendas totum jus, totamque proprietatem, et Dominium praenominatarum Possessionum in Ipsum Thomam Vojvodam, et suos haeredes ex nunc in perpetuum conferentes. — In cujus rei memoriam, perpetuamque firmitatem praesentes concessimus litteras Nostras Privilegiales, novi et authentici sigilli Nostri dupplicis munimine roboratas. Datum per manus discreti viri Magistri Andreae Praepositi Ecclesiae Albensis Aulae Nostrae Vice-Cancellarii dilecti, et fidelis Nostri Anno 1327. 12. Calendas Junii, Regni autem Nostri similiter 27-mo. Venerabilibus in Christo Patribus Boleslao Strigoniensi, et Fratre Ladislao Colocensi Archi-Episcopis; Joanne Nitriensi, Georgio de Sancto Junio, fratre Bosnensi, Benedicto Chanadiensi, Ivanka Varasdiensi, Ladislao Quinque-Ecclesiensi, et Andrea Transylvano Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Magnificis viris Philippo Palatino, Comite de Scepus, et de Ujvár, Demetrio Magistro Tavernicorum Nostrorum Comite Baccienesi, et de Trenchinio, Alexandro Judice Curiae Nostrae, Praedicto Thoma Vajvoda Transylvano, et Comite de Szonuk, Michaele Bano totius Slavoniae, Paulo Bano de Makow, Comite Sirmiensi de Volkon, et de Budrug, Johanne filio Boborni^k Magistro Tavernicorum Dominae Reginae Clementissimae consortis nostrae, Protho-Magistro Agazonum Nostrorum, Dyonisio Magistro Dapiferorum Nostrorum, et Nicolao Comite Poseniensi, aliisque quam pluribus Regni Nostri Comitatus tenentibus, et honores. — Nos itaque praepositis petitionibus memorati Thomae Vojvodae Transylvaniae fidelis famularis nostri pium praebentes consensum, et ipsius merita praeclara memoriter retinentes, cupientesque ejusdem fidelitatus, dilectionibus Regiis, et favoribus sincera sua fidelitate exigente dignae retributionis praemio occurrere, ipsius Privilegii tenoribus de verbo ad verbum praesentibus insertis dictum Privilegium, et plenam ejus continentiam acceptamus, approbamus, ratificamus de consiliis Praelatorum,

téssel nyújtotta által: Kedves Híveim! a mi Gyöngyös városa belső határában birtokotok vagyon, azokat mint

et Baronum Regni Nostri ex certa scientia perpetuo valere confirmantes. In cujus rei memoriam perpetuamque firmitatem, praesentes concessimus Litteras Nostras Privilegiales, novi et autentici sigilli dupplicis munimine roboratas. Datum per manus venerabilis viri Magistri Tantameri Albensis etiam Praepositi, Aulae Nostrae Vice-Cancellarii, dilecti, et fidelis Nostri, quinto Nonas Novembris Anno 1335. Regni autem Nostri Anno similiter 35-o. — Venerabilibus in Christo Patribus Domino Chana-dino Strigoniensi, Fratre Ladislao Colocensi, Aulae Nostrae Cancellario, Ecclesiarum Archi-Episcopis, Nicolao Jaurinensi, Ladislao Quinque-Ecclesiensi, Andrea Transylvano, Ladislao Zagrabien-si, Andrea Varadiensi, Fratre Rudolpho Vaciensi, Nicolao Agriensi, Jacobo Chanadiensi, Meschone Veszprimiensi, Aulae Dominae Reginae Clementissimae Consortis Nostrae Cancellario, Fratre Gregorio Syrmiensi, Bosnensi sede vacante, Fratre Vito Nitriensi, et Fratre Paulo Albensi, de Nandur Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei fideliter gubernantibus. — Magnificis viris Vilhelmo Druget Palatino, et Iudice Cumanorum, Demetro Magistro Tavernicorum Nostrorum; eodem Thoma Vajvoda Transylvano, et Comite de Szonuk, Paulo Iudice Curiae Nostrae, Michaële Bano totius Slavoniae, Nicolao Bano de Makow, Paulo Magistro Tavernicorum dictae Dominae Reginae, Dyonisio Dapiferorum Nostrorum, Stephano Agazonum Nostrorum Magistris, ac Nicolao Comite Posoniense, aliisque quam plurimis Regni Nostri Comitatus tenentibus, et honores.

2) Carolus Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Sallernitanus, et Honoris, ac Montis Sancti Angeli Dominus, omnibus Christi Fidelibus, praesentibus, et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in omnium Salvatore! Generosa sanguinis Regum, ac sancta Nobilitas, tunc gloria et honore praecipue coronatur interius, cum misericordiam pietatis socios, singulorum merita benignis oculis intuetur, et cum pro moribus castis, et laboribus multis, grata vicissitudine suis Fidelibus correspondet. Nam potissime! subjecti tunc in virtute

tulajdon birtokotokat földesuri joggal használjátok személyenkint: a Bene határt pedig a polgár lakosok kö-

laetantur boni possidentis, cum eos extollit honoribus, ditat possessionibus, et donat Regalis munificentiae donativo. Proin ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod Magnificus vir Thomas Wajvoda Transylvaniae, et Comes de Zonuk, filius quondam Magistri Farkassii, dilectus fidelis proximus noster, ad Nostrae sublimitatis agrediendo praesentiam, suis fidelitatibus, et meritis praeclaris, quibus Nostrae Celsitudinis benignitatem studuit saepius indesinenter prae suis participibus sibi efficere plus benignam praeexpositis, et in memoriam revocatis, exhibuit Nobis quasdam Litteras Nostras patentes sigillo Nostro moderno consignatas, tenore infrascripti super gratia speciali, nostram humiliter flagitavit Excellentiam, quatenus de regia pietate ipsas acceptare, et acceptas approbare, approbatasque totis earumdem tenoris consumtis, in formam Nostri privilegii redigi facere dignaremur, quarum tenor talis est: Nos Carolus Dei gratia Rex Hungariae, memoriae commendamus, tenore praesentium significantes quibus expedit universis: quod Magnificus vir Thomas Wajvoda Transylvaniae, et Comes de Zonuk, dilectus Nobis, et fidelis, proximusque noster devotus, Nostrae sublimitatis praesentiam adiens, fidelitates et fidelium suorum servitiorum merita, quae ipse a primaevae aetatis suae tempore Nostrae serenitati in diversis nostris negotiis prosperis, et adversis, maxime expirante potentia nostrorum infidelium, nostraque potentia Deo propitio vires resumente, ubique tam intra terminos Regni Nostri, quam extra, jugiter tamen magna fidelitatis constantia sublimitatis nostrae lateri inhaerendo, se casibus fortunae, et omnium proximorum ac liberorum nobilium famulorum suorum personas et res submittendo, prae sui participibus regnicolis laudabilibus, ferventius, et ardentius cum devota fidelitate sui sanguinis effusione, ac mortibus servientium. et proximorum suorum exhibuit, et impendit, quamquam specificè per partes numerositate, et multitudine taediosum est, rem ipsam per singula enarrare, exponens, et declarans, Regiae Nostrae Benignitati supplicans humiliter et devote praepetens subjecta, quatenus de solita Clementia Nostrae Magnitudinis cuidam ipsius possessioni haereditariae Gyungus nominatae, in Comitatu

zönségesen. — Ezen nagylelkű ajándék emlékére a város czimerében farkas, csillag, és holdujság készíttetni

de Heves Ujivár existente, libertatem, seu libertatis praerogativam, cum qua, ut quibus Cives seu Hospites Nostri de Buda ab initio suae foundationis utuntur perfruentes, eandem similiter munitionibus muralibus circumdando, scilicet Turribus, Aedificiis, propugnaculis, et aliis quae ad fortitudinem castrorum et castelli ipsius Gyungus aedificandi necessario requiruntur, concedendo dare dignemur.

Nos itaque, qui ex debito suscepti Nostri Regiminis fidelibus famulantibus, honori specialiter qui suarum personarum pericula pro exaltatione, seu incremento Regni Nostri honoris exponere fortunae non reformidant, pro modo suae qualitatis compensantes, tenemur Regiae retributionis praemio occurrere, tradentes munera donataria, praepositis petitionibus praetacti Magnifici viri Thomae Wajvodae Transylvaniae, et Comitum de Zonuk favorabiliter inclinati, ipsius obsequiosis meritis, quibus utique et prae aliis Nostram sibi efficiens personam plus benignam se studuit reddere gratiosum et acceptum, et ipsius fidelitate considerata in nostrum proximum praedilectum agregantes, eundem ducimus recipiendum, favorabilius inclinati, suam petitionem admissioni utique dignam advertentes eandem suam possessionem Gyungus dictam privilegio et immunitatis praerogativa memoratae civitatis nostrae Budensis decorare cupientes, ipsam libertatem, cum qua et cives nostri Budenses perfruuntur, in eadem ipsam, operibus muralibus circumdandi, turribus, propugnaculis, aedificiis et aliis quibuslibet fortiat, et fortitudinibus aedificandi, construendi, et pro suae libitu voluntatis quomodolibet muniendi, sibi et suis haeredibus, perpetuo liberum arbitrium, seu voluntatem tradentes, ex Nostra licentia, seu permissione, digne duximus concedendum. Datum in Wysegrad in Festo Ascensionis Domini, Anno ejusdem Millesimo trecentesimo trigesimo quarto. —

Nos itaque propositis petitionibus memorati Thomae Wajvodae Transylvaniae, fidelis familiaris nostri pium praebentes consensum, et ipsius praeclara merita memoriter retinentes, accipientesque, ejusdem dilectionibus, fidelitatibus Regiis, et favoribus, sincera sua fidelitate exigente, dignae retributionis praemio

rendeltettek, mint ez a városház homlokzatán máig is látható, valamint a város pecsétjén is használtatik.

Hogy pedig Gyöngyös városa a privilegium értelme szerint valóságosan kővel kerített város is volt, valószínűvé teszik a városi jegyzőkönyvek, melyekben említés tétetik: a Bene-utczai, Csapó-utczai, Tó-utczai, és Solymos-utczai kapukról. Hogy egy hasonló kapu a városi kórház és Purghartféle házat még 1838-ik év-

occurrere reperientes, ipsas Litteras Nostras patente sigillo Nostro moderno novo consignatas, non abrasas, non cancellatas, non vitiatas, nec sinistrae suspicionis argumento quovismodo ardui debentes acceptamus approbamus, et ratificamus, praesentis scripti patrocínio ex certa scientia perpetuo valere confirman-tes. In cujus rei memoriam, perpetuamque firmitatem, praesentes concessimus Litteras Nostras privilegiales novi et authentici sigilli nostri dupplicis munimine roboratas. Datum per Venerabilis viri Magnifici Tantaneri Albensis etiam Praepositi, Aulae Nostrae Vice-Cancellarii dilecti, et fidelis nostri, quinto nonas Novembris Anno Domini Millessimo tercentesimo trigesimo quinto. Regni autem Nostri similiter trigesimo quinto. Venerabilibus in Christo Patribus Dominis Chanadino Strigoniensi, Fratre Ladislao Colocensi, Aulae Nostrae Cancellario, Ecclesiarum Archi-Episcopis Nicolau Jaurinensi, Ladislauo Quinque-Ecclesiensi, Andrea Varadinensi, Fratre Rudolpho Bachiensi, Nicolauo Agriensi, Jacobo Chanadinensi, Maskone Weszprimiensi, Aulae Dominae Reginae Consortis Nostrae charissimae Cancellario, Fratre Georgio Sirmiensi, Bosnensi sede vacante, Fratre Vito Nitriensi, et Fratre Paulo Albensi de Nandur Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei fideliter gubernantibus; Magnificis viris Wilhelmo Drugeth Palatino, et Iudice Cumanorum, Demetrio Magistro Tavernicorum Nostrorum, eodem Thoma Wajvoda Transylvaniae, et Comite de Zonuk, Paulo Iudice Curiae Nostrae, Michaële Bano totius Slavoniae, Nicolao Bano de Machow, Paulo Magistro Tavernicorum dictae Dominae Reginae, Dyonisio Dapiferorum nostrorum, Cleto Agazonum Nostrorum Magistris, ac Nicolao Comite Posoniensi, aliisque Compluribus Regni Nostri Comitatus tenentibus, et honores.

ben összekötötte mely kapu 1842-ben, midőn a Punghardt, most Mintszérféle ház épült, szakítottatott csak le, erre még sokan élő tanúk vagyunk.

Mennyi ideig birták a gyöngyösi lakosok földesuri joggal a nekik vitézség és királyi hűségökért ajándékozott javaikat? annak nyomába jönni az elégett, s így elenyészett irományok miatt biztosan nem lehet, ha mindazonáltal hazánk történeti vonalát követjük, a koronkint bekövetkezett eseményeket hűséges bírálat alá vesszük, és a jelenleg még birtokunkban lévő városi jegyzőkönyveket átvizsgáljuk, és összehasonlítjuk, úgy látszik, hogy ezen szabadalmaik már azon időben kezdettek ingadozni, és veszélyben forogni, midőn 1526-dik évbe Szápolyai János és I-ső Ferdinánd között a királyi trón elfoglalása miatt a keserű viszályok megkezdettek, és János király 1529-ben Szulejman török császárt hivta be Magyarországba, hogy személyét a királyi székbe megerősítse.

Az egymásután bekövetkezett török hadjáratok, ezeknek a fegyvertelen népen elkövetett számtalan kegyetlenkedéseik; — a folytonos bel lázadás és párt viszályok, végre a reformatio terjedése, nemcsak az egész országban, hanem Gyöngyös városában is gyászos következtetéseket hagytak magok után. Sokan a gyöngyösi lakosok közül a török kegyetlenkedései elől elfutni, vagy elrejtezkedni kénytelenítettek, házaikat, és jószágaikat prédának átengedvén, csak hogy életöket megmenthessék. A reformátusok szintén hatalmas pártfogók védelme alatt lévén, nemcsak az üresen talált házakat és jószágokat, hanem a katolikusok templomait is elfoglalták, ezek között a sz. Orbán, sz. Lélek, sz. Ferencziek templomokról tétetik említés; sőt miután Robert Károly király privilegium ellenére, melynek első pontja így szól:

„Gyöngyös városa hivatalait csak a római katolika hiten lévő polgár lakosok viselhetik“ több városi hivatalokat is elfoglaltak volna, a keserűség a két vallás felekezetük között annyira nevedett, hogy a katolikusok is megunván a sok üldöztetést, magok kerestek maguknak pártfogókat és védelmezőket, s miután akkor a királyi had fő-vezérei voltak a leghatalmasabbak, ezekhez járultak, kiket megnyerni annál könnyebben sikerült, mivel ez urak a védelem és pártfogás ürügye alatt magukat azonnal a pártfogoltaik földesurává is emelték. Az első gyöngyösi földesurak között e nevekkal találkozunk: gróf Forgách Ádám, Drugeth György de Homonna, Rákóczy László, Tököly István, Eszterházy Miklós, Koháry István, Nyáry Zsigmond, Bossányi László, Haller György, Lónyai Anna Wesselényi István özvegye, Vámosy István, és Dósa Ádám.

Hogy a gyöngyösi lakosok az imént említett módon és uton jutottak ismét földesuri hatalom alá, kitetszik még a következő tényekből is:

1-ször az örök váltság létre jötté előtt szerteszét ugyan egy utczában több földesurak taksássai is laktak, úgy annyira, hogy majd minden ház más földesur jurisdikciónja alá tartozott.

2-or ugyan az örökváltság előtt számtalan háztelek, és szőlő a tulajdonosnak szabad birtokába, és földesuri adózás alá vetve nem volt, bizonyosságára annak, hogy ezek pártfogókat és védelmezőket a haza szorongatott állapotába sem keresvén, javaikat szabadon megtartották.

3-szor a városi jegyzőkönyvekbe számtalan határozat fordul elő, melyek folytán puszta telkek egy vagy más lakosnak határozott időre, és díj mellett adattak használatra által, melyek később az idők viszontagságai, vagy a városi tisztviselők megvesztegetése miatt örök

időre a várostól elsajátítottak.— Így olvassuk 1688-dik évről a 2-dik jegyzőkönyv 209-dik lapján, hogy Csima János szolgabíró a Jerusalemben melletti földet magának a tanácstól elkérte, azt fel is törette, de mivel átadási oklevelet magának nem szerzett, ugyanazon földet az akkori plebánus Almásy András megszántotta, bevetette, a várostól erre az engedélyt kieszaközlötte, mely eselekedete a tanács által helybe is hagyatott. — 1712-ben Szentmihályi Nagy Jánosnak a város földjén egy részt juhésztergának adott által. 1713-ban Nagy András Jesuiták superiorának a kálvária alatt téglát égető helyet adtak által, hol később dézsma szőlők voltak. 1716-ban Orczy István vice-ispány urnak szántóföldet, Szabódy Pál, és Nagy Gergely uraknak szérőskert helyeket ajándékoztak. 1717-ben Ország Mártonynak szántóföldet, Agoston Ambrusnak istálló-helyet szérőskerttel, Almásy Ferencnek szántóföldet a régi kálvinista temető mellett, hol most az alsó újváros vagyon, adták által. Ily példát számtalant lehetne a városi jegyzőkönyvekből elő sorolni.

Hogy a gyöngyösiek későbbi időkben is, minden alkalmat felhasználták régi szabadságaik visszanyerésére, ezt igazolják azon szabadság levelek, melyek több királytól koronkint megújítottak. Ily tartalmu III-dik Ferdinánd 1653-dik évben és III-dik Károly királynak 1715-dik évben kelt okleveleik, melyek a gyöngyösiek szabadalmait nemcsak elismerik, hanem meg is erősítik.

Birtak a gyöngyösiek még egyéb kiváltságokkal is, így a szabad bormérés János király 1536-ban; Báthory Miklós palatinus 1569-ben, II-dik Mátyás király 1609-ben és Nagy Leopold király 1670-ben kelt okleveleik, és rendeleteik által erősített meg, és biztosított. Az országos és heti vásárok megtartására való engedéllyel

1714-ben III-dik Károly oklevele szerint jutalmaztat-
tak meg.

Ents és Bene puszták birtokát Gyöngyös városának II-dik Mátyás király 1613-dik esztendőben újra megerősítette, sőt midőn 1729-dik évben a Neo aquistica Commissio alkalmával az 1715-dik évi 16-dik törvény-
czikk értelméhez képest a puszták birtokolása ellenez-
tetett, Gyöngyös városának régi birtokolási jogát, és az ország mellett tett érdemeit tekintve, különösen: mivel az ő királyihoz szakadatlan hűséggel, és szolgálattal viseltetett, a török uralkodása alatt a török adón kívül a királyi adót is mindenkor megfizette; — a török ki-
űzetése után, a háborúra követelt költségek fejében He-
vesvármegyéért, melynek pénztára tökéletesen kiürült, és Mersy generalis által executioval fenyegettetett, 60,000 ezüstforintokat felkölesönözött pénzből kifizetett, sőt a városra esendőt is azonfelül; minthogy végre a város beigazolta, hogy a nevezett két pusztja jövedelmeit inkább a királyi katonaság táplálására, mint saját szükségire fordította, ezen érdemeit méltányolva Ő Felsége VI-dik Károly császár Gyöngyös városa privilegiumát újra helybehagyni, és azzal a puszták birtokolását is megengedni kegyeskedett, ³⁾ mely alkalommal Gyöngyös

³⁾ Mi hatodik Károly Isten kegyelméből Rómaiak választott Császára, Német, Spanyol, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát, és Tót Országok Királya, Austriai Fő-Herceg, Burgundia, Brabantia, Styria, Karinthis és Karniolia Hercege, Morvai Márk-Gróf, Luxemburg, Wittemberg, Theka, Felső- és Alsó-Slezia Hercegi Vezére, Svevia Hercege, Habsburgi, Tyroli, Ferretisi, Kyburgi, és Goritziai Gróf s.a.t. Adjuk emlékezetül jelen levelünk tartalmánál fogva mindenknek, akiknek illik: hogy a mi Hiveink Nemzetes Almásy János mint közbirtokos, és Vida Ignátz Gyöngyös Városa hites Jegyzője, a magok és mint teljes meghatalmazottak, s képviselők ugyan csak a mi Hiveinknek

városa az ország felsegélésére újra 2000 ezüstforintokat ajánlott meg.

Az encsi pusztáról egy per létezik a város levéltárában 1689-dik évről, melyből az tűnik ki, hogy a

Szabados Gyöngyös városa nemesi és polgári biráinak nemzetes — máskép Szent-Miklósi János, és Jenei Györgynek, ugyanazon város többi tanácsossainak, közbirtokossainak, nemesi, polgári és közlakosainak is nevökben és személyökben, előmutatták légyen Felségünknek, — a mi dücső emlékezetű, legohajtóbb Nagy-Atyáinknak Felséges Harmadik Ferdinánd Római Császár, és Magyar Ország Királyának bizonyos nyílt pargamenon készült, saját keze irásának, és függő titkos pecsétjének, melylyel mint Magyarország királya élt vala, erejével megerősített Pozson várunkban már rég elmúlt Egyezer hatszáz ötvenötödik esztendei Szent-Iván hava Huszonötödik napján költ, s Gyöngyös városa-belieknek egyetemben véve, mint előre bocsájtatott, kegyesen adatott kiváltsági levelét, melynek erejével megösmertetik, hogy a fent nevezett császári s királyi Felség Gyöngyös városa minden polgárainak, s lakossainak azon régi privilegiumjaiknak értelméhez képest, melyeket Magyarország néhai dicső királyaitól nyertek, de az üdők, és háborúk viszontagságai között tőlök elveszttek, bizonyos engedményeket, és szabadságokat helyen hagyott, megerősített, és engedett légyen, nevezetesen: — hogy a gyöngyösi lakosok közül senki, másvallású csak Római katolikus alkalmaztathasson a városnak akármely hivataljára; — hogy senki a lakosok közül a városnak közönséges borméretése üdeje alatt külön korcsmát, vagy csapszéket tartani, s bort kimérni ne merészeljen; — hogy a régi szokás szerint Szent György Vitéz, és Mátyr napján választatni szokott bírák ezentúl is mindenkor ugyanazon időben választassanak, s magukat esküvéssel lekötelezni, egy esztendő lefolyta után pedig viselt bíróságokról, s kormányozásokról számotadni tartozzanak; — továbbá: hogy azon város gazdálkodó (paraszt) vagy nemtelen lakosit maga a tanács méltóképpen büntethesse, a polgárok királyi oltalom alatt maradván; — végre: hogy valamint régi időkben az ő régi privilegiumjaik szerint, határjaiknak, vidék téreiknek, szántó földjeiknek, erdeiknek, rétjeiknek, s malmaik-

nevezett puszta Borhy Imre Biró által Laskovits István urnak elzálogosított, melyet a gyöngyösi lakosok, kik név szerint feljegyezve vannak váltották ismét vissza; ekként a királyi adomány által nyert birtokot a

nak szabad, és békességes birtokában, s mindazokban, melyek szabadságokra, s fennmaradásokra hasznosok, és sikeresek lennének, és szabadosítva volnának, ezentul is minden következő időkben szabadoknak, s kiváltottaknak tartassanak. — Alázatosan könyörögtek tehát Gyöngyös városa közbirtokosai, nemes és nemtelen lakosai nevökben, és személyökben Felségünknek, hogy mi az említett Ferdinánd király kiváltsági levelét, és az abban foglaltakat, egyenkint, és általában nem csak helyeseknek, s kedveseknek tartván, s levelünkbe irni és iktatni rendelvén, ugyanazon polgároknak, lakosoknak, s minden maradákaiknak mindenkor használandót helybenhagyni, és megerősíteni, hanem azon privilegiumban közönséges nevezetek alatt érintett földjeik, erdeik, rétjeik, s malmaik közé az ugynevezett, s Gyöngyös városához közel fekvő Encs és Bene pusztákat is, melyeknek tudniillik: részszerint az ezer hatszáz tizenharmadik esztendőben kélt, és tiszti igtatás által megerősített uj királyi adománylevél, részszerint az emlékezhetségtől üdötől fogva való bírás erejénél fogva, s szabad és békességes birtokában voltak, és vagynak érteve, és kapcsolva lenni, kegyesen kijelenteni, és jóváhagyni méltóztatnánk, mely levélnek tartalma ugyan e következő: Mi Harmadik Ferdinánd Isten kegyelméből Rómaiak választott Császára, Német, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát és Tót Országok s.a.t. királya, Austriai Fő-Herceg, Burgundia, Brabantia, Styria, Karinthia, és Karniolia Herczege, Morvai Márk-Gróf; Luxemburg, felső és alsó Slézia, Vittemberg, Theka, felső és alsó Luzatzia Herczege, Habsburgi, Tyroli, és Goritzai Gróf, s.a.t. Adjuk emlékezetül jelen Levelünk tartalmánál fogva, mindeneknek a kiknek illik, hogy a mi hiveink, nemes, okos, és szorgalmatos Répás János, Thassy György, és Goda István Felségünk színe előtt megjelenvén, magok, és a mi hiveinknek Gyöngyös városa biráinak, esküdtjeinek, s többi lakosainak nevökben, és személyökben Felségünknek előterjesztették; hogy ámbár ugyanazon Gyöngyös városiaknak voltak

városi lakosok újra véres verejtékkel keresett pénzökkel valának kénytelenek megvásárolni, nem csoda tehát ha a gyöngyösi lakosok a pusztához jogokat is csatolnak, melyeket a városi hatóságnak mindenkor tiszteletben

Magyarország néhai dicső királyaitól a mi Felséges emlékezetű eldődjeinktől kegyesen ajándékozott kiváltsági leveleik, de mivel azok az idők viszontagságai között részszerint a törökök gyujtogatásai miatt (kik kegyetlen hatalmának alája vetve vannak szegények) elégték; részszerint pedig a közbe jövő különféle zenebonák alkalmával idegen kezekre jutván, végképpen elveszték, most többé azon szabadságokkal, és kiváltságokkal sem élhetnek, s gyönyörködhetnek bátran, melyekkel eddig éltenek. Azért bizván kegyességünkben, királyi jótékonyságunkban Felségünk legszentebb királyi székéhez legmélyebb főhajtással járulván, s alázatosan esedezvén, könyörögtek, hogy Mivelünk született Atyai kegyességünkéből, tekintetbe vévén azon városbelieknek sanyargattatásukat, s elnyomattatásukat is, kéréseiknek alább megnevezendő, s fennmaradásukra legtöbbet szolgáló pontjait helybehagyni, s ezáltal őket, sanyargattatások által mindenünnen körülveteket újra szabadossakká tenni, s kiváltságaik régi állapotjába visszahelyeztetni kegyesen méltóztatnánk. Mely alázatos esedezésökre hajolván sanyaru sorsokon szánakodván, hogy ugyanazon polgárok, avagy gyöngyösi lakosok régi privilegiumjaiknak módjához, és értelméhez képest a szabadságnak következő kiváltságaival élhessenek akarjuk, és engedjük: — **E l ő s z ö r.** Ugyanis minekutánna említett Gyöngyös városa az emberek emlékezésétől fogva az egy szent Római katholika hitét vallaná, és más vallásu lakosokat semmi városi hivatal viselesére nem alkalmaztatna, akarjuk hogy eme szokás ezentul a jövő, és örökös időkben sem rontasson el, a valások különbsége végett. — **M á s o d s z o r:** Minthogy azon szegény városbeliek a keresztény név ellenségeinek oly nagy sanyargatásai közt helyheztetve, minden török adók kifizetését csak a bormérésből reménylhetnék, hasonlókép azon városnak közönséges borméretése ideje alatt senki a lakosok közül tulajdon közös javak ellenére korcsmát, vagy csapszékét állítani, s bort mérni ne merjen, s ne bátorkodjon. — **H a r m a d s z o r.**

tartani szent kötelessége volna. Ezen pusztá jövedelme tetemesen neveli az utóbbi korban a város bevételeit, anélkül, hogy a városi póttadó megszűnnék terhelni a lakoságot, vagy csak némileg e részben néki enyhítést

Mivelhogy elődjeiknek dicséretes szokása szerint az azon városnak Szent György Vitez, és Mátyr napján tétetni szokott birái választásoknak idején szokott esküvesüket a városnak letenni szokták legyen, azért keményen megparancsoljuk, és akarjuk, hogy ezentul is az így felesküdt birák birói hivatalok felvételétől fogva egy egész esztendő lefolyta után mindenekről, melyek hűségükre, és gondviselésükre bizattak, szoros számadásra köteleztessenek, és maga Gyöngyös városa, azaz annak lakossai biráiktól, a nevezettek iránt esztendőnként lélekösme-retileg szoros és sikeres számot vehessenek. — N e g y e d s z e r. Mivel pedig a közönséges igazságnak nem kis megsértésével, és kölcsönös szeretetnek felbontásával naponkiint éreznék, s tapasztalnák, hogy azon város paraszt-emberei gyakran némely csekély ok adván is elő magát, a birák és tanácsosok ellen legnagyobb zúrzavart, s belső zenebonát okoztak volna, azért szabad légyen nekik az ilyenet tanácsi hivatalból régi mód szerint méltán megbüntetni, és fenyíteni, a polgárok királyi oltalmunk alatt maradván. — E mellett azt is kegyesen megengedjük, hogy valamint régenten, az ő régi privilegiumjaik szerint há-tárjaiknak, vidéktéreiknek, szántóföldjeiknek, erdeiknek, rétjeiknek, s malmaiknak szabad és békességes birtokában, s mind-azokban, melyek szabadságokra, s fenmaradásokra hasznosak, és sikeresek lennének, s szabadositva volnának, ezentul is minden következő, s jövődő időkben szabadoknak, s kiváltottaknak tartassanak, sőt helybenhagyuk, megengedjük, akarjuk, s a gyakran említett Gyöngyös városa lakossai, s minden maradékaik, s örököseik részére megerősítjük (idegen jussok meg nem sértetvén) ezen függő titkos pecsétünkkel, melylyel mint Magyarország királya élünk, megerősített levelünknek erejével, s bizonyítványával. Költ a mi királyi Pozsonyi városunkban Szt. Iván-hava huszonötödik napján, egyezer hatszáz ötvenötödik esztendőben; Római császárságunknak huszadik, Magyarországi királyságunknak huszonkilenczedik, Csehországi királyságunknak

okozna, kik e szerint saját birtokaikat kénytelenek lesznek még több izben és drága pénzökön megvásárolni.

Azonban mint a történet előadása alatt többször már megemlítettük e város régi szabadalmi különféle

pedig huszonnyolczadik évében. Ferdinánd m.k. (L.S.) Szelepcsényi György, nyitrai püspök m.k. Rutkai Sándor m. k. — Mi tehát a fent nevezett Heves vármegyében kebelezett Gyöngyös városa közbirtokosainak, nemeseinek, biráinak, tanácsosainak, polgári és közönséges lakosainak Felségünkhez nyújtott ezen alázatos kérésöket királyi szelidséggel kegyesen meghallgatván, Harmadik Ferdinánd király, s Nagyatyánk feljebb leírt, meg nem vakart, meg nem vonásolt, semmi részében nem gyanús; hanem tökéletesen minden hiba és gyanu nélkül való, s megerősítő kiváltsági levelét, jelen levelünkbe szóról szóra minden nagyítás és csonkítás nélkül beírva, és iktatva, a fentebb kijelentett tartalmára, záradékjára, s czikkelyeire nézve a mennyire igazságos az, és rendesen, s törvényesen költ, nemcsak helybenhagyjuk, és megerősítjük, mint a gyöngyösi közbirtokosoknak, nemeseknek, biráknak, tanácsosoknak, polgároknak, s általában véve az egész közönségnek, s ezeknek minden jelen való, és jövőendő maradékaiknak örök időnkig használandót, hanem egyszerűs mind kegyesen kijelentjük s akarjuk, hogy az ugynevezett, s Gyöngyös városához közel fekvő két puszták is Ent s, és Bene, melyeknek mint a kegyes királyi adomány, s tiszt iktatás, mint pedig az emlékezhetségtelen időkről való háborithatatlan birás erejénél fogva, szabad, és békességes birtokában voltak, most is vagynak, az előbbeni kiváltsági levélben birtokaik közönséges nevezete alá különösen zárassanak, értessenek, sőt helybenhagyjuk, megengedjük, nyilvánosítjuk, s megerősítjük, (idegen jussok meg nem sértetvén) ezen függő titkos pecsétünkkel, melylyel mint Magyarország királya élünk, megerősített levelünknek erejével, és bizonyítványával. Költ a mi valóban kedvelt hívünknek tekintetes és nagyságos gróf Illésházi Illésházy Miklós Trencsény örökösének, Trencsény és Liptó vármegyék örökös fő-ispányjának, valóságos belső titkos tanácsosunknak, s magyarországi udvari kánczelláriusunknak kezei által Laxenburg várunkban pünkösöd-hava első napján, Krisztus Urunk

körülmények következtében tetemesen megzavartattak,⁴⁾ mindazonáltal senki se higye, hogy e sérülések csupán azon időkben ejtettek a városon, midőn az egész haza szenvedett; az újabb idők sem biztosítottak kedvezőbb kilátást Gyöngyös városának. A földesurak és a nép között a háborgás és egyenetlenség csak lappangott, alkalmas időre várva midőn egész erőszakkal kitörik, a földesurak a nép jogaiba való beavatkozást mindinkább tágasabb alapokra fektették, bíró, vagy tanácsos, sőt

születése egyezer hétszáz tizenötödik esztendejében, Római császárságunk negyedik, Spanyol uralkodásunk tizenkettődik, Magyar, Cseh, s. a. t. országi uralkodásunk ötödik évében. Károly m. k. (L. S.) Gróf Illésházy Miklós m. k. Hunyady László m. k.

B e i k t a t á s

alkalmával Krisztus Urunk ezer hétszáz tizenötödik esztendei Szent Ivánhava tizedikén. Tekintetes Heves és Külső-Szolnok t. e. vármegyének Gyöngyös mezővárosában tartatott közgyűlésben jelenlévőknek Ő Felsége legkegyelmesebb urunk szabadságot megerősítő levele kihirdettetett, melynek hirdetése alkalmával: Igen hires s nevezetes és vitézlő Orczy István ur, másik Taródy István, ismét Bajtai István, mint nagymgu gróf Koháry István ur (tisz. etc.). Tisztje ezen legkegyelmesebben megerősített szabadságnak (Privilegium) ha, és a mennyiben a földesuri jogoknak, és hata!maknak kárára, és kisebbitésére lenne ellent mondottak. — Meghagyatván a bent érintett E n t s, és B e n e pusztáknak a maga törvényes jogait a Gyöngyös városi községnek mindenekben megrontathatlanul. — Hasonlóképen Söter Tamás, Litterati János, és még mások, kiknek szabados házai vannak, előre bocsájtott módon ellent mondottak. Kiadatott általam tettes Heves és Külső-Szolnok t. e. vármegyék hites jegyzője Almásy Mihály m. k. által.

⁴⁾ 1765-ben már nagy zavar em'ittetik fel, midőn a bíró a földesurak egy részétől időn kívül kitétetett, a másik rész által pedig visszahelyeztetett. — 1768-ban Jancso János csizmadiamester megválasztása miatt, mivel nemtelen volt, szintén nagy bolyongásról tétetik említés.

alsórendű tisztviselő sem lehetett valaki, ha csak a földesurak pártfogását nem bírta; mivel ekként a városi tisztviselők egészen a földesurak önkényes kijelölésektől függtek, ez okból a tanács csupán a földesurak végrehajtóivá aljasodott le. Tekintélye eszerint a városi előjáráságnak nem lévén, mivel, tudományos és alkalmas egyének e hivatalok elnyerésére nem is vetélkedtek.

Az ingerültség a földesurak, és a lakosság között 1843-ban a legmagasabb fokát érte el. Csiba Antal Gyöngyös városának akkori birája, már 1842-dik év márt. 23-án egy a városházán tartott népgyűlésben a lakosokat nemcsak régi szabadságaikra emlékeztette vissza, hanem a földesurak jogtalan beavatkozásait is a város dolgaiban élénk színekkel festette le, figyelmeztetvén a lakosokat, hogy földesuraikkal semminemű szerződésre ne lépjenek. El volt vetve ekként a szikra, mely csak hamar a földesurak többségét a város ellen lángba borította, s miután azonfelül az említett város birája az uraságok abbeli kívánatát, hogy a város jövedelmeiről vezetett (*Domestica* czim alatt) számadásokat nekik terjessze fel, makacsan megtagadta volna, Eliássy István, herczeg Eszterházy Pál ügyvédje nem tűrhetvén tovább a városnak ebbeli daczoskodását, pert indított a város ellen, és követeléseit e következőkben öszpontosítá:

1-ször a belső városi nemes lakosok 5 frt 30 krt p. p. fizessenek taksaképen.

2-szor a belső városi nem nemes lakosok 4 frt 30 krt, és ezentul bizonyos robotot szolgáljanak.

3-szor a pálinka kazántól uri taksát pengőpénzben az 1840-dik évi 7-dik törvényczikk értelmében fizessenek.

4-szer Gyöngyös város lakosai a bolt nyithatástól tiltassanak el, és attól az uraságnak az 183²/₆-dik tör-

vény 6-dik czikk értelmében kiadott szabály szerint fizessenek.

5-ször a serialis, és extraserialis földektől dézsmát adjanak, azok osztogatásától a város tiltasson el, és az uraság tulajdonának ítéltessek.

6-szor a köztelkek osztogatásától a város szintén tiltasson el.

7-szer a sült, és főtt ételek árulásának engedelme az uraságtól függjön.

Mig ezen peres tárgy a törvényszék előtt folyamatban tétetett, bekövetkezett az 1844-dik aprilis 24-diki birói választás. Két hatalmas párt állott egymással szemközt, erős elhatározottsággal a diadalt minden áron a maga részére kivívni; a Csiba-párt, és Borhy Antal pártja; az első mellett a nép, a másik mellett a földesurak nagy része mint birtokos társai, és a nemesség se reglett össze. A Csiba-párt jókor reggel elfoglalta a teremtet, ehhez való feljárást, és az udvart, a Borhy-párt a diadal biztos reményébe a városház előtti téren foglalt helyet, mind a két pártnál az ingerültség, és felizgatottság jelenségei valának szemlélhetők, melynek következménye az volt, hogy mielőtt a földesuri kijelölések tudva, vagy megérkezve lettek volna, már az egymás elleni szemrehányások, szidalmazások megkezdettek, melyek vérengzésekkel, a városház ablakjainak betörésével, és egyéb undok kihágásokkal végződtek, mig végre a helyben tanyázó Ferdinánd huszárezred 36 egyénből álló lovas zenészei a tolongó népet szétoszlatták, a rendet helyre állították. E közben a Borhy-párt emberei megfutamodtak, és Csiba Antal a földesurak ellenzése daczára a nép által a birói székbe megerősítettett. Ezen erőszakoskodás elkövetése miatt a gyöngyösi földesurak Csiba Antalnak büntető perben fogatatasáért folyamod-

tak a megyei törvényszékhez, mely a vizsgálat megtétele után 1844-dik év sept. hó 6-án tartott tanácsülésben Goth Benjamin szolgabíró által a büntető perbe fogatást a tanács előtt kiis hirdette, s így Csiba Antal a birói hivataltól felfüggesztetett, vetélkedő társára Borhy Antalra sem ütven ki a vizsgálat kedvezőbben, ki szintén actio alá vétetni rendeltetett.

Mig a megyei törvényszék a vizsgálattal foglalkozott, Csiba Antal a következményeket sejtítván a levéltárból minden a gyöngyösi lakosok régi szabadságaikra vonatkozó okiratokat, és jegyzőkönyveket több példányban lemásoltatta, és azokat a város hiteles pecsétjével ellátva a czéhek ládáiba betétette, remélve, miként idővel találkozni fognak oly bátor lakosok, kik elnyomatásukat az említett iratokkal illető helyeken védni, és oltalmazni fogják.

És e céljában nem is csalódott, mert miután a következő években a földesurak követelései mindinkább nyomasztókká váltak, 1850-dik évben Cserha Ferencz, Bagi Ferencz, Megyeri József gyöngyösi polgárok, a czéhládákban hevert okiratok használata mellett, saját és polgártársaik nevében Bécsbe zarándokoltak, hogy panaszaikat a felséges trón előtt előterjesztvén, a legmagasabb helyről segílyt és vigasztalást nyerjenek. Ezen fáradozásuknak e következő 1850-dik évi dec. 11-kén ²⁶⁸²²/₄₉₆₂-dik szám alatt kelt ministeriális rendelet volt a következése. Nagyméltóságu báró ur! Az ide mellékelt Ő Felségéhez idézett, a legmagasabb császári kabinetből ide érkezett folyamodványban panaszolja Hevesmegyében kebelezett Gyöngyös mezőváros közönsége, hogy ő a bordézsmaát folyó évben az előbbeni földesuraságnak nemcsak természetben köteleztetett kiadni, de birói elmarasztalási uton is az 1848. és 1849-dik évben fizet-

lentül maradt bordézsmanak kiszolgáltatására kényszerítetik, és pedig a legigazságtalanabb arányosságban, mert az érintett község az elmaradott dézsmanak kárpótlására a jelenlegi drága bor árához képest szoríttatik, holott 1848-dik évben a bornak ára sokkal csekélyebb volt, 1849-dik évben pedig panaszolkodó közönség szölei jég által elpusztultak, és így semmi hasznuk nem volt. — Továbbá panaszolja az érintett közönség, hogy földesurasága a bormérési jogot is, melyet ő mindenkor élvezett, tőle megvonni szándékozik. Azért tehát esedezik a panaszt emelő közönség, miként azon körülmények figyelembe vétele mellett, hogy szöleinek egy része eldődjei által részint irtásokban, részint a panaszolkodó közönség által még előbb nem használt szőlőtermő földekben maga által plántáltatott, ő a bor dézsma alól felmentetnék, és ámbátor a dézsmanak végképeni elengedése általában még törvényileg ki mondva nincsen, a mondott közönség legalább azon szőlőkre nézve, melyek általa magas áron megvásároltattak, a dézsma adózás alól kegyesen felszabadítatnék.

Végre esedezik a városi közönség, miként az ő számos királyi privilegiumai, egy részre nem hajló bíróság által lelkiismeretesen megvizsgáltatnának, hogy azoknak tartalmai szerint a közönség jogai szabályozva, és rendezve lehessenek.

Fentebb elősorolt indokoknál fogva van szerencsénk Excellentiáddal Ő Felségéhez benyújtott jelen folyamodványt azon felhívással közleni, miként az iránt a legpontosabb vizsgálatot megtétetvén, a munkálatot, valamint az eredményt is ide felterjeszteni, e közben pedig a panaszolkodó közönség ellen minden további végrehajtást, vagyis biroi foglalatást, a mennyiben ez Nagyméltóságod belátása szerint kivihető megállíttatni, és arra

gondosan felügyelni sziveskedjék, hogy a közönségnek engedélyezett mérhetési jog, az 1836-dik évi VI-dik törvényczikk 2-dik §-a ellenére, s ekként a fenálló kiváltságok (szabadalmak) meg ne sértődjenek. — Báró Montecuculi belügy-minister urnak.

Ezen ministerialis rendelet Hevesmegye hatóságához leküldetvén, nemcsak eredmény nélkül hangzott el, hanem a panaszt tevők mint lázítók tekintetvén a megyei börtönbe találták fel jutalmukat, honnét őket a hadi törvényszék ítélete szabadította csak ki. Az ekként kiszabadult polgárok tapasztalván ennekutánna is, hogy tildötzetésök folyvást gyakoroltatik, hogy a börtön költségei rajtok nemcsak megvétetni szándékoltnak, de javaik a végett birói zár alá is vétettek; — tapasztalván tovább, miként az idézett ministerialis rendelet ellenére a birói végrehajtások a lakosokon meg nem szűnnek, sőt az adósok házai és szülői birói zár alá vétetvén, eladás végett már kiis doboltattak; ez okoknál fogva, midőn Albrecht fő-herczeg és Magyarország kormányzója elébe, ennek körutja alkalmával be sem bocsájtattak, kerestek alkalmat nyerni a fejedelemhez 1851-dik évben tett körutjában Gyöngyösön bejuthatni, mi nekik nagy fáradság és rendkívüli pártfogás után végre sikerült is. E küldöttségben nevezetesen résztvettek Cserha Ferencz, Bagi Ferencz, Megyeri József, és Csillag Ferencz, kik miután Ő Felsége lábaihoz terhes panaszaikat letették, és minden sérelmeit Gyöngyös városának írásban átnyújtották, a Felségtől biztató reménnyel elbocsáttattak.

Ezen bátor, és elszánt lépésöket igen rövid idő mulva valóban siker is koronázta, mert a Fejedelem átlátván Gyöngyös város lakosainak alapos sérelmeiket, a magyar királyi helytartótanács köréből Dobrzsánszky

Adolf helytartói titoknokot királyi biztos tulajdonságban Gyöngyösre kiküldötte, hogy a lakosok sérelmeit kihallgatván, és megvizsgálván, a nép és földesurak között fenforgó zavarokat gyökeresen szüntesse meg.

A nevezett királyi biztos, miután magának a városi levéltárban létező okiratokból az ügyek állása felől kellő tudomást szerzett volna, mindenenek előtt népgyűlést hirdetett, hol a népnek Ő Felsége kegyelmes rendeletét felolvastván, s kiküldetése célját előterjesztvén felhívta a számosan egybegyűlt lakosokat, hogy körökből 40 tagot válaszanak kik az összes város lakosságának jogait képviselvén, a nép érdekében valahányszor kívánatni fog összegyűlekezzenek, s a királyi biztosnak az előforduló kérdésekre felelni képesek legyenek. A nép e következő polgárokból helyezte bizalmát: Hajde Antal, Bognár Ferencz, Cserha Ferencz, Rigó István, Fejér György, Maticsek Mihály, Szabó Mihály, Lehotai vagy Kocsonyás Ignác, Czinder József, Telek Alajos, Bánóczy József, Berzéky János, Kis István, Hám István, Batik Mihály, Budai Ferencz, Zrubko Ferencz, Vas Imre, Csipány Ferencz, Bagi Ferencz, Szalay István, Csipány Mihály, Fischer János, Bardóczky György, Megyeri József, Dobó József, Mossóczy Ferencz, Kocsis Mihály, Rédey István, Fejér Ferencz, Köszögi József, Kovács Ferencz, Koszmári Ferencz, Csipány András, Rigó Tamás, Bognár János, Chilkó Mihály, Cserján György, Tózsér József, Cselko Mihály.

Megalapítva lévén ezen bizottmány, ennek tagjait tanácskozássra hívta össze, kikérdezvén őket, a földesurak járulékait a lakosok miként, és mimódon fizették, — a taksákat ezüst vagy bankópenz értékben fizették-e, — dézsmát miből és hanyadán adták ki, — pálinka kazánoktól, házi zsellérektől házbér fejében, korcsma

vagy borméréstől mikor, és mennyit, és mily pénz nemben fizettek? a nyert feleleteket jegyzőkönyvbe foglalván, a gyűlést szétoszlatta; most már a közbirtokosságot, vagy ezek meghatalmazottjait is, részint levél által, részint hirdalpok utján egy meghatározott napra a városház teremébe összehivta, kiket midőn Ő Felségének a gyöngyösi polgárok folyamodására leérkezett kegyelmes határozatáról, s ennek folytán mint kir. biztos kiküldetéséről értesítette, és az erre vonatkozó oklevelét felolvastatta volna, felkérte a megjelent számos közbirtokosokat, hogy végetvetvén minden eddigi villongásoknak a lakosokkal egyezkedésre lépjenek. Ezen felszólítás erős és mondhatni keserű vitatkozásra szolgáltatott alkalmat, mert midőn némely földesurak az egyezkedést teljeséggel megkísérteni sem ohajtották, régi jogaikhoz ragaszkodván, mások ellenben oly feltételeket kívántak megszabni, melyek szintén kiegyenlítés alapjául nem szolgálhattak. Végre mindazonáltal ezen egyesek is, részint a többségnek, részint a felhozott okoknak engedve túlságos követeléseiktől elállottak, és egy örök váltságí szerződés köz megállapodás utján ezen tartalommal jött létre:

Örökös váltságí szerződés.

Mely ő Nagysága Dobrzánszky Adolf ur mint a gyöngyösi lakosok által Ő cs. kir. apostoli Felsége legkegyelmesebb urunk császárukhoz a földesuri adózások tárgyában benyújtott esedezésök folytán a városban sikeresítendő barátságos egyességre legfensőbb helyről kiküldetett császári biztos közbenjárással, egyrésről szabadalmazott Gyöngyös város községe, más résről ugyanazon város közbirtokosai között a gyöngyösi határban ez ideig szokásban volt mindennemű földesuri járulékokra nézve e következőkben alapított meg:

1-ször. Gyöngyös városa, és határának földesurai, mellőzve minden kérdéseket, melyek e tárgyban bármi tekintetből is felhozhatók lennének, kölesönös egyezkedés útján, Gyöngyös városa, és határában levő minden néven nevezendő földesuri adózásokat, melyek őket mint földesurakat illették, vagy illethették volna, örökre eltöröltéknek nyilvánítják, nevezetesen: minden házas, és házatlan zselléireiket, dézsmás szőleiket, és dézsmaváltság-fizetés alatt levő szántóföldeiket, jelen örökváltság útján tökéletesen felszabadítják, úgy szintén az eddig némely földesurak által szokott borméretési taksákat is megszüntetik.

2-szor. Ugyanazon földesuraságok minden néven nevezendő földesuri járulékaikból keletkezett régi és új tartozások (restantia) akár mimódoni behajtásáról ezenel önkényt lemondanak, és a netalán már ez irányban folyamatba vett pereket megfogják szüntetni, nem különben az e tárgyban kelt ítéletek végrehajtásától is végképen elállanak.

3-szor. Jelen egyesség alapján Gyöngyös városa bel- és külterületében minden birtoklási osztályzatok, vagyis birtoklás különbféle czimei örökre megszüntetvén, jövőre Gyöngyös városa és határiban minden magánbirtok egyenlő jogban helyheztesik. A község javadalmai, úgy szintén azok, melyek eddig magányok birtokához nem tartoznak a város községe rendelkezése és hatósága alatt maradván.

4-szer. A 3-dik pontban előadottakból önkényt következik, hogy minden Gyöngyös városa területében fekvő kül- és belbirtok, mely szoros értelemben véve, a földesurak magán birtoka levén, sem taksa, sem dézsma, vagy dézsmaváltság-fizetés alá kiadva nincsenek, hanem egyenesen az illető közbirtokos, vagy tisztje által házilag

kezeltetik, avagy bizonyos megszabott időre szerződésileg van haszonbérbe kiadva, ide értve a malmokat, korcsmákat, mészárszékeket is; továbbá is mint eddig az illető tulajdonos kezénél változhatatlanul marad, és ennél fogva a földesurat épen úgy mint minden más lakost a város gazdasági közös jövedelmek, birtok és javak, jelesen: Ents és Bene puszták jövedelmei is a városban fekvő birtokához aránylag érdekelni fogják.

5-ször. A korcsmáltatási, és mészárszéki jog minden-
kire nézve az eddigi divatozott szokás szerint mind addig megmarad, még az netalán a törvény útján másképp rendeztetik.

6-szor. A földesurak a fentebbi pontokban kitett engedélyek fejében, a kölcsönös egyezkedés és alkudozás nyomán a következő pénzüsszegekkel fognak kielégítettetni; nevezetesen:

	pf	frt	kr.
1. Agtits Horváth Medárd és Balázsovits Zsigmond - - - - -	120	—	—
2. Alberthy Ferencz - - - - -	60	—	—
3. Almásy Ferencz csódtömege - - - - -	1580	—	—
4. Almásy Istvánmő özvegy - - - - -	2400	—	—
5. Amony Jánosnő, Balázsovics Jósefnő özvegyek - - - - -	672	—	—
6. Baráth Jósefnő - - - - -	200	—	—
7. Berecz Ignácznő özvegy - - - - -	200	—	—
8. Bertalan templom parochialis - - - - -	1120	—	—
9. Berzéky Imre - - - - -	20	—	—
10. Besze örökösök - - - - -	344	—	—
11. Beust Ödön báró - - - - -	1020	—	—
12. Bölcskövy Károly - - - - -	200	—	—
13. Borhy György - - - - -	1800	—	—
14. Borovicsenyi László - - - - -	720	—	—

	pfirt	kr.
15. Brezovay Imre, Páldy, Radits, Brezovay József örökösök, és Mezey Sámuelnő	620	—
16. Chilkó József	40	—
17. Czákó Gábor	18	—
18. Dely József	320	—
19. Dobóczy család	80	—
20. Dobóczy Ignác	400	—
21. Egyed Imre	80	—
22. Eszterházy Pál herezeg	28390	43
23. Farkas Pál örökösök	300	—
24. Fejér Imre	800	—
25. Fejér István retski	1160	—
26. Fejér Zsigmond és testvérei	1600	—
27. Felső parochia Gyöngyösön	880	—
28. Férfi ispotály	320	—
29. Főkövy Antal	120	—
30. Földváry Lászlónő	320	—
31. Forgách Alajos grófnő	7000	—
32. Forgách István gróf	14000	—
33. Frajeisen László	264	—
34. Geese, Pethő, Meleg, és Veres család	136	—
35. Gosztonyi Imrénő	120	—
36. Gosztonyi család	5438	38
37. Gyöngyös városa	2800	—
38. Győrffy Ignác	100	—
39. Hamar Mihály és atyafiai	400	—
40. Hanisz Alajos	100	—
41. Hanisz Imre	4960	—
42. Hartman Leopold	250	—
43. Hellebrandt István	74	—
44. Holczer Alajos	20	—
45. Jablonszky Istvánnő	1328	—

						pfrt	kr.
46.	Jakab Mihály	-	-	-	-	584	—
47.	Ilkey Sándor	-	-	-	-	520	—
48.	Kamenárovits Lászlónő	-	-	-	-	52	48
49.	Károlyi György gróf	-	-	-	-	26000	—
50.	Keviczky Ferencz	-	-	-	-	160	—
51.	Kovács József	-	-	-	-	76	—
52.	Kovách László	-	-	-	-	74	—
53.	Lessenbrandt Pál	-	-	-	-	72	—
54.	Luby József	-	-	-	-	428	—
55.	Lukáts János	-	-	-	-	40	—
56.	Majzik Francziska	-	-	-	-	160	—
57.	Mocsáryféle tömeg	-	-	-	-	480	—
58.	Nagy Lászlónő, Pundor örökös	-	-	-	-	104	—
59.	Nemes János	-	-	-	-	180	—
60.	Okolicsányi Ignácznő	-	-	-	-	450	—
61.	Okolicsányi János	-	-	-	-	240	—
62.	Okolicsányi örökösök különösen	-	-	-	-	100	—
63.	Orczy János örökösök	-	-	-	-	532	—
64.	Orczy László báró	-	-	-	-	360	—
65.	Palinay Jósefnő	-	-	-	-	72	—
66.	Panker Gábor	-	-	-	-	840	—
67.	Panker János	-	-	-	-	920	—
68.	Perlaky Károly	-	-	-	-	120	—
69.	Pethes Antal	-	-	-	-	90	—
70.	Podmaniczky Lajos báró csódtömege	-	-	-	-	2520	—
71.	Polyák József	-	-	-	-	154	—
72.	Rakovszky örökösök	-	-	-	-	252	—
73.	Sarkadi János	-	-	-	-	20	—
74.	Szapáry József gróf	-	-	-	-	17800	—
75.	Szelezky Antalnő	-	-	-	-	2800	—
76.	Szemere György örökösei	-	-	-	-	4000	—

					pfrt	kr.
77. Tahy Gáspár örökösök, u. m. Emanuel,						
Lajos, és József	-	-	-	-	200	—
78. Tarnóczy József	-	-	-	-	16	—
79. Thassy Dániel, László	-	-	-	-	120	—
80. Thassy örökösök	-	-	-	-	120	—
81. Thassy István örökösök	-	-	-	-	240	—
82. Török Józsefnő	-	-	-	-	140	—
83. Veisz Tamás	-	-	-	-	56	—
84. Zábráczky István	-	-	-	-	300	—
85. Zatykó János	-	-	-	-	200	—

7-szer. A hatodik pontban elősorolt summák, melyeknek összege 142,878 frt 9 kr. p.pénzben teszen, az illető földesuraknak itt helyben legfeljebb 1853-dik évi januáriushó folytán fognak minden hiány nélkül egy azon célra a fen tisztelt cs. biztos ur ő nságától különösen kinevezendő, és a pénz kezelésével megbízandó vegyes küldöttség által egyszerre, és minden hiány nélkül kifizettetni; jogában állván, nemesak a magas kormánynak, de minden földesurnak is vagy személyesen, vagy törvényes meghatalmazottja által az érintett küldöttség eljárásáról magának biztosítást szerezni.

8-szor. A 6-dik és 7-dik pontban elősorolt váltsági összeg letisztázásához a földesurak semmi ürügy alatt ne járulhassanak, s így az, sem a 4-dik és 5-dik pontban érintett magán birtokait, sem pedig a város közös javadalmaít soha ne terhelhesse, hanem egyenesen az e jelen szerződés alapján felszabadult birtokokra telekkönyvileg betábláztassék és annak tulajdonosaitól behajtassék.

9-szer. A földesuri hatóság alóli felszabadítása Gyöngyös városának a fizetési terminus pontos megtartásától feltételeztetvén, magától értetődik, hogy ha a város ezen magára vállalt köteletségének nem lenne képes eleget

tenni, akkor e jelen szerződés minden ágaiban tökéletesen megszűntnek előre is kinyilatkoztatván, annak jövőre semmiféle következése ne lehessen.

10-szer. Ezen örökváltsági szerződés az egyező felek biztosítására kölcsönös aláírások alatt négy egyenlő példányban kiadatott Gyöngyösön Oct. hó 16-kán 1852. Következtek az aláírások, mind a kir. biztos, mind az illető földesurak, nem különben az összes lakosság által megválasztott ez ügybeni képviselők, végre az akkori városi előjáróság részéről.

A pénz kezeléssel megbizattak Hanisz Imre elnökelete alatt, Zatyko József prépost és plébános mint helyettes elnök, Gondos István, Alberthy Ferencz, Rády Endre, Mányoky Károly, és Csiba Antal, minthogy ez utóbbi szemei elgyengülése miatt magát e hivatalra képtelennek nyilvánította, Bognár Ferencz neveztetett ki helyette pénztárnoknak.

Átlátván továbbá a kir. biztos, hogy Gyöngyös városa lakosai a forradalom, de különösen a magyar bankjegyek nevezetes vesztesége következtében annyira elszegényedtek, hogy a váltsági összeget önerejeből jelenleg lefizetni képtelenek volnának, miután Ő Felségétől 90,000 pengőforint felkölcsönözésére a legkegyelmesebb engedelmet már kieszközlötte, egy fényes küldöttséget velt a legmagasabb trón eleibe járulással megbízni, mely ott Ő Felségének Gyöngyös városa lakosai legalázatosabb köszönetét nyilvánítaná. Ezen indítvány elfogadtatott, és 26 tagból álló küldöttség vitte meg a birodalom fő-városába Gyöngyös városa lakosai hódolatát. Ő Felsége a küldöttséget leereszkedő kegyességgel fogadta, s biztosítást nyújtott, hogy a mint egyrészt örvend Gyöngyös városa lakosainak az uri hatalom alóli felszabadulása felett, úgy kedves gondja leend a 90,000

frt kölcsönnek megszerzése iránt intézkedni. Azonban a bécs-frankfurti kereskedelmi pénztár a már megigért kölcsönt megtagadván, kir. biztos ur ismét Albrecht főherczeg, s Magyarország kormányzója kegyelmes közbenjárására kieszközlötte, hogy azon 90,000 frt az országos pénzalapból kölcsönöztessék Gyöngyös városának. Midőn erre a legkegyelmesebb leirat megérkezett a pénz átvételére akkori polgármester Svetitska Ede, Kaszap Károly városi ügyvéd, Cserha Ferencz, és Bánóczy József polgárok küldettek el. A pénz kiosztásával Hanisz Imre, Zatykó József, Gondos István, és Bognár Ferencz urak bizattak meg, kik a lakosok által befizetett váltásági összegeket is átvették, s nyugtatványozták, nem különben a földesuri követelések kifizetésével is foglalkoztak.

Az országos pénzalap a 90,000 ezüst frt kölcsönzését oly kedvező feltételhez kötötte, miszerint az egész összeg visszafizetésére határnap nem tüzetvén ki, akkor és valahányszor a város azon helyzetbe lesz, hogy 5000 frtot a kölcsönzött összegből lefizethet, azt bár mikor ily összegekben félévi előleges bejelentés után lefizetheti. Ezen összeg biztosítására a város tulajdonához tartozó két puszta Encs és Bene lekötötték.

A váltáság ekként befejeztetett, a földesuri jogok megszüntettek, a nép az uri terhektől felszabadult, de a teher, melyet Gyöngyös városa a 90,000 frt felkölcsönzése által magára vállalt oly nagy, miszerint ennek horderejét majd csak a későbbi maradék fogja megérezni, mert: a váltásági összeg kivetése sok részben hiányos, miután némely viskók, és parlag szőlőkre több vettetett ki, mint a birtok maga ér, így történt már eddig is, hogy néhányan készebbek birtokukat oda hagyni, mint a váltáságot kifizetni. Továbbá elhamarkodásból

oly birtokokra is vettetett ki váltság, melyek mindenkor szabadok valának, ezeket tehát rögtön a kötelezettség sorából kitörölni kellett. Végre az árvák tömegeit kezelő némely megyei választmányok, az árvák részére megalapított összegben bele nem nyugodván, azt visszatüsitották, és mint a Szemere-féle árvák tömegénél meg is történt, a váltsági bizottmány még egyszer annyival, mint határozva volt, szaporítani kénytelenített a váltsági összeget. Megemlitsük-e még e részben a város szerencsétlen helyzetét? erre elegendő feleletül szolgál azon tény, hogy tíz éve már, mióta a kölcsön felvételét, s e mai napig az országos pénzalapba egy fillér sem fizettetett vissza, sőt a kamatfizetés is csak nagy erőltetés által eszközöltetik. S mi okból? egyrészt az akkori városi előjáróság gondatlanságából, másrészt hazánk szerencsétlen helyzete, és folytonosan évezredes jogaiért küzdő állapota az ügyek rendes folyamát nem hogy elősegítenék, hanem folytonosan hátráltatják. Az absolutismus alatt a városi hatóság csak végrehajtója volt a határt nem ismerő felsőbbi hatalomnak, az alkotmányos egy év alatt minden közlekedést a felsőbbi hatóságokkal megtagadtunk, a provisoriumtól mit várhatunk? azt előre látni nem kell jósló ész, s így mind ezen körülményeket összevetve, alig csalódunk, ha azt állítjuk, hogy ezen kölcsön felvétele még Gyöngyös városának sok keserű áldozatába fog kerülni.⁵⁾

Gyöngyös városa történetében nagy hézag maradna, s az utókor a történet íróinak alig bocsátaná meg, ha az utóbbi 12 év szomorú emlékét e helyen mellőzné. Mit

⁵⁾ Alig mondtunk ki ezen véleményünket, már is mint értesülünk, a kincstár az egész összeg visszafizetésének követelésével lép fel.

mondjunk e város kormányzata felül azon 12 év alatt? Szóljunk először a közigazgatásról: Gyöngyös városa a 12 év alatt külső csínosságra nézve sok tekintetben nyert: a sz. Bertalan templom környezete faragott kövekkel bekerítettett és párkázata díszesen feltöltetett, — az egész piac nemcsak hogy czélszerűbben mint annak előtte volt, kiköveztetett, hanem annak mind két oldala, és pedig a városháztól kezdve Hám János házáig, a tulsó oldalon herczeg Eszterházy házától egész a nagy közíg négyszegű faragott kövekkel kirakatott; — a kálváriához vezető út kavicscsal feltöltetett, és fasorokkal feldiszipetett; — a temetőbe, hova eddig rendes út nem is vezetett, egészen új, s kövezett út készitetett el; — a fürdő helyiség, nem különben a gróf Szapáry kastélya előtti tér, hol ennek előtte szemet dombok sérték szemeinket, fákkal s zöld bokrokkal beültetettek, és kényelmes sétatereknek készittettek el; ⁶⁾ — a tó-utczai, és bene-utczai közös és kerekcs kutak, szivárványos kutakká alakittattak által; — a nyaktörő solymos-utczának mintegy negyedrésze kövezetet nyert; a bene- és tó-utcza rendes országutakkal láttattak el; — a házak sorozott számokat kaptak; — a városban szépitő bizottmány alakult, mely bár korlátolt hatalommal felruházva, befolyása által mégis sok csínost eszközölt; — a város botrányára rég hiányzott alkalmas vizipuskák beszerezettek; — a halott-kémlelés rendszeresittetett.

Térjünk által a törvénykezésre: a rabok a helyett, hogy mint annakelőtte a város büdös pinczéiben, rothadt levegőt magukba sziva, oktalan állatokhoz hasonló bánás módban részesültek, tiszta és tágas börtönökben tartoztattak le, vagy büntetés idejüket ott töltötték el;

⁶⁾ Ez utóbbi, 1861-dik évben Széchényi-tér nevezetet nyerte.

— a panaszos minden perczben birót talált, miután az egész szolgabirói személyzet mind egy hivatalos épületben megtalálható volt; a fenytő, árvás ügy, polgári perek külön egyéniségekre bizatván, azoknak gyorsabb tárgyalása tétetett kilátásban. A birói ítéletek folytán begyűlt büntetési pénzek közcélokra fordítottak ezen eljárást különösen a kórháznak illik évkönyveiben örökíteni, mely a nevezett forrásból évenként 4—600 oszt. ért. forintot segedelmezést nyert. Mindezekhez járult az akkori cs. kir. szolgabirónak közösen elismert jó akarata, szelid és mindenkit megelőző bánásmódja.

És mindezen felhozott dicséretes oldalai mellett sem nyerhetett e rendszer Gyöngyös városában köz megelégedést avagy szeretetet. Taglaljuk ennek is okait: A baj országos volt, s így a mi az egész országot sértette az Gyöngyös városában sem nyerhetett helyeslést. Az első hibája ezen rendszernek az volt, hogy minden sine nobis de nobis történt. Nem voltunk mi vakok és siketek a közhasznu intézkedések iránt, de ha már ezekre nézve pessimisták nem valánk is, azon meggyőződést még sem titkolhattuk el magunkban, hogy mindezek drága pénzünk rovására minden befolyásunk nélkül történnek. A rendes és bizalmat ohajtó kormány-
nak ekként első feladata: számolni a kiadásról. Másik még nagyobb hibáját e rendszernek ott láttuk, hogy a hivatalt kezelők csak felsőbbi tetszés után sovárogtak, a népet egyedül mint eszközt, használták fel. A magyareMBER, kinek természete minden alattomoságoktól visszaborzad, ily rendszerrel soha meg nem barátkozhatott. — A harmadik vétké e rendszernek abban tünt fel, hogy egy nagy része a hivatalnokainak a lelkiismeret tisztaságával nem nagyon törődött. A ger-

manizálást csak megemlítjük mint egyik fő-faktorát e hibás rendszernek, mely hála a gondviselésnek, már mielőtt megszületett volna, a nemzet vérében megtört.

Az egész rendszer ekként a nemzet geniusa ellen lévén alkotva, és irányozva, viszhangra és pártolásra Gyöngyös városába sem talált.

De még ezeknek elsorolásával sem fejezhetjük be történeti előadásunkat. Hogy következetesek maradjunk, szólanunk kell az 186⁰/₁-ik évi ugynevezett alkotmányos időszakról is. Ezen időszak ugyan rövid volt, de annál terhesebb a tünetényekben és következtésekben. Nem czélunk e helyen részletekbe bocsátkozni, a gyakorta gondatlanul ejtett sebek még be sem hegedtek, azokat feléleszteni rossz akarát volna. Csak annyit említünk meg, hogy az 186⁰/₁-dik év Gyöngyös városára nézve áldásos nem volt,⁷⁾ s engedje a magyarok istene, hogy

⁷⁾ 1861-dik évben Gyöngyös városa lakosait, súlyos és érzékeny csapások is érték. Először májushó 30-kán éjjeli békés álmaikból tűzvész hírére felriadván, a „Magyarkirályhoz“ czimzett vendéglő, három szomszéd házakkal elhamvaztak. Ez azonban csak hirmondója volt egy röviden bekövetkezett nagyobb veszedelemnek. Ugyanis juniushó 24-kén éjjeli 11 órakor a Csapó-utczában levő Schönföld Lázárféle pálinka- és eczetgyárban ismét tűz támadván, kevés órák alatt a széles Csapó-utca két oldalán mintegy 80 házat hamvasztott el, száznéhány családot minden vagyonától megfosztott, négy ember életnek sem kegyelmezvén meg. September hó 10-kén d. u. egy és két óra között ismét megkondultak a tűzvészt hirdető harangok, és az újvárosban 21 ház pusztult el. Ezek között egyedül egy volt biztosítva. Apróbb égések majd minden nap fordultak elő, s már képesek valánk elhinni, hogy városunk egészen elpusztulni fog. A könyöradományok az egész országból sietve érkeztek meg, s mint állítatik 20,000 o. ért. forinton felül gyűlt be a kárvallottak felsegélésére. — Hogy sem a begyűlt adományokról, sem pediglen a felsegélésben részesült szerencsétlen lakosok neveiről, vagy a

alkotmányos életünket jövőre nagyobb egyetértés, és összetartás erősítse!

kiosztás milyen arányáról a nyilvánosság elibe a legkisebb adatok sem hozattak, az megbocsáthatatlan vétke marad azoknak, kik ezen összeg kezelésével foglalkoztak.

Ez alkalommal a Csapó-utczában leégett házhelyek újra építésinél igen üdvös, s általánosan ohajtott terv valósitása vétetett czélban; — a szűk utczák tágítása, és a házaik térségét veszto feleknek kártalanítása. E czélra az akkori városi hatóság 6000 o. ért. frt kölcsönt vett fel több jobbmódu lakosoktól; az utczák ennek folytán kihasitattak, a kárpótlás a vesztett felekre megalapitatott, azonban a utczák mai napig rendezve nincsenek, a kártalanításba némely lakosok bele nem egyeztek, a 6000 frt mind a mellett elfogyott, s a jóakaratu hitelezők most per útján kéntelenek kölcsönzött vagyonukat visszaszerezni. — Így okoz néha a jó szándék is, ha számítás nélkül gyakoroltatik, zavart és elégületlenséget.

Statisztika.

Fekvése. Gyöngyös városa Heves s külső Szolnok t. e. vármegyében az északi szélességnek $47^{\circ} 47' 47''$ alatt fekszik. Pest és Kassa fő-országut vonalán, Pesttől 11, Kassától $18\frac{1}{2}$ mértföldnyi távolságra. — A legrégibb mezővárosok sorában tartozik, fekvése kellemes, szőlők és hegyek által körülvéve, az utóbbiak közül megemlítettő a híres Mátra, mely a város északi oldalát védi.

Határai. Gyöngyös városa határa szomszédos e következő községek határaival. Keletről: Visonta és Säär községekkel. Éjszak-keletről: Bene puszta határával. — Éjszokról: Solymos községgel. — Nyugodtról: Gyöngyös-Tarjással, melylyel egy részben éjszokról is érintkezik. — Délről: Gyöngyös-Püspöki határával. Gyöngyös-Halász határával való szomszédsága nyugodtról kezdődik ugyan, azonban a város határával legnagyobb részben délről, keletfelé haladólag szomszédos, hol magát a visontai határral köti össze.

Éghajlata. Szelid és mérsékelt, innen magyarázható, hogy a közegészségi állapot többnyire igen kedvező, járványos kóroktól e város ment, mert az 1831, 1836, 1849, és 1856-dik évben országosan dühöngő cholérát, s 1858-ikban szintén országosan elterjedt vereshimlőt kivéve, hasonló természetű kórok elő nem fordul-

tak. A legsűrűbb betegségek közé tartozik a váltóláz, és a csúzos hurutos bántalmak. Mellbetegek a gyöngyösi éghajlat alatt üdülni látszanak. A Mátra hegylánczat által éjszokról annyira megvédedik, hogy midőn még a szomszéd községek határait hó borítja el, már az Gyöngyösön végképen elolvadt. Midőn a természet ily bőkezűleg árasztja jótékony befolyását e városra, annyival sajnosabb, hogy az emberi ész, és tehetség által semmi sem eszközöltetik, a mi egyes hiányokat pótolná, vagy az egészségre károsan ható befolyásokat megszüntetné. Így p. o. ivó vize rossz, és hosszú szárazság idejekor a kutak kimerülnek, mely szükségén kevés költséggel és fáradsággal egy vízi csatorna leszármaztatása által a közel fekvő hegyekből lehetne gyökeresen segíteni. Megrovandó még e város a példátlan tisztátalansága miatt is, rendes utczai seprés, vagy rendes kövezet készítés Gyöngyösön nem létezik, s így nem csoda, ha idegenek e város megtekintésénél megbotránkoznak. A város közepén keresztül terjedő patakok, melyek valóságos lerakó tárai minden a házakból kitakarított ártalmas bűzöknek pestisféle kigőzölgést okoznak, és a körülötte lakók egészségére nem csekély ártalmú befolyást gyakorolnak. A tisztátalanságot még előmozdítja a helybeli hatóság abbeli vétkes elnézése is, hogy némely lakosoknak a helyett, hogy sertéseiket a csordára küldenék egész napon keresztül a főpiaczon, és a kiszáradt patakokban sertéseiket barangolni engedik, mi által ezek nemcsak az árukban sok kárt okoznak, hanem gyermekeket is már gyakrabban megsértettek. De még a megholtakra sem fordítatik legkisebb figyelem se, mert a temető helyek (kivéve a zsidókét) még csak illendően bekerityé sem lévén, az oktan állapotok erőszakos berohanásaitól nincsenek oltalmazva. Rendes éjjeli világításról szó sincs, bár a lámpa-bálok meg-

tartása a helybeli hatóság minden évi kedves eszméihez tartozik. Az egészségi rendőrség Gyöngyös városában ekként még csak bölesőjében van.

Folyói. Rendes folyóvize Gyöngyösnek nincsen, vannak azonban ugynevezett patakjai, és pedig nagy és kis patak nevezet alatt, melynek mindegyike a városon keresztül terjed el, az utóbbi több malmok forgására szolgál; — nagy és kis mérges, a sebes rohanástól, melyet áradás alkalmával gyakorolnak, neveztetnek így, végre a Toka, mely a város nyugodti oldalán terjed el. Mind ezen patakok nyáron jobbadán kiszáradnak, és csak gyakori essőzések alkalmával telnek meg, a midőn oly áradást okoznak, hogy házakat és embereket is elsodornak⁸⁾:

Területe. Gyöngyös városa belterülete tészen 441⁹/₁₆₀ holdat. Belhatárában van szántóföldje 1250⁴²/₁₆₀ hold. Szőlőben 2222⁵¹/₁₆₀ hold. Legelőben, árok és patakban 195⁹⁶/₁₆₀ hold, és így az egész belhatárban számolál 4109⁹⁰/₁₆₀ holdat. Bene pusztája áll:

Beltelekben	- - -	20 ¹⁶ /
Szántóföldekben	- - -	121 ⁸⁶ /
Szőlőkben	- - -	136 ⁵⁸ /
Erdőkben a szálással	- - -	4509 ⁹⁸ /
Legelő, árok s patak	- - -	655

Összesen 5444 hold.

Encs pusztája áll:

Szántó földekben	- - -	660 ¹² /
Rétekben	- - -	92 ⁴⁸ /

Összesen - 752⁶⁰/₁₆₀ hold.

⁸⁾ 1784-dik évben iszonyu kemény tél után, mely novemb. 25-kén vette kezdetét, s márt. 29-ikig tartott, annyi essőzés ál-

Népessége. Az 1857-diki összeírás szerint 16,423 lélekből áll. Nemzetiségre nézve: mind magyarok, mert még a kevés számú német és tót ajku lakosok is mind tudnak magyarul, és magyaroknak is kívánnak tekintetni. Vallásukra nézve: R. katol. 14,904. Helvet. 400. Ágost. 88. Görög n. e. 18. Zsidó 1013.

Sors és rang különbsége:

Nagyobb birtokos és urirendű - 126

Kereskedők bolt- és sátorokban 122

Kereskedő segéd - - - 30

„ tanítvány - - - 23

Iparosok, 18 engedélyezett czéhben vannak keblezve, kik között:

		Mester:	Segéd:	Inas:	Kontár:
Szabó	-	56	35	35	15
Szűcs	-	56	11	4	4
Czipész	-	30	15	15	8
Szűrszabó	-	42	16	5	—
Magyartimár	-	104	8	12	—
Némettimár	-	4	—	—	—
Csizmadia	-	230	54	26	32
Bodnár	-	10	7	8	2
Molnár	-	18	20	13	9
Csapó	-	90	16	6	—
Gombkötő	-	3	—	—	—
Kötélgyártó	-	5	5	7	—
Nyerges	-	4	—	2	—
Fésűs	-	3	2	—	—
Kovács	-	12	12	18	—
Kerekgyártó	-	9	11	9	—

lott be, hogy a víz minden hidakat elsodort, s a pinczék vízzel megteltek. 1806-ban szintén ily vizáradásról tétetik említés, mely évben egyszersmind döghalál is uralkodott.

	Mester:	Segéd:	Inas:	Kontár:
Takács - -	17	4	—	—
Lakatos - -	6	8	4	4
Asztalos - -	20	21	10	18
Bábsütő - -	4	9	6	—
Pék: - -	8	6	12	—
Üveges - -	8	2	—	—
Sapkás - -	6	2	4	—
Bádogos - -	4	4	4	3
Tőcsináló -	2	—	—	—
Szappanos -	4	3	6	—
Rézműves -	2	2	1	—
Szífgyártó -	8	9	6	—
Mészáros -	8	5	4	8
Kőműves -	4	40	13	30
Ács - - -	3	20	10	15
Fazekas - -	18	6	2	3
Kalapos - -	16	9	9	—

Órás 3. — Kútsináló 1. — Szobafestész 2. —
Kesztyűs 1.

Van e szerint összesen mester 821, segéd 352, inas 250, kontár 151; az iparűzők száma ekként 6567.

Oklevelesek, és pedig:

Ügyvéd - -	21
Orvostudor -	6
Sebésmester	1
„ polgári	3
Mérnök - -	2
Gyógyszerész	3
Bába - - -	18

Világi pap 4, nyugalmazott 3, szerzetes 18, reform.
lelkész, görög lelkész, és rabbi egy egy.

Tanár a gymnáziumban 7, az elemi iskolákban szintén 7, leányiskolákban 2.

Tanulók száma mintegy 800.

Nyugdíjas cs. kir. katona tiszt. 5, azontul több nyugalmazott gazdatiszt. — Főszolgabíró esküdttel. Városi tanács: polgármester, bíró, 6 tanácsos, fő- s al-jegyző, házi és hadi pénztárnokok, városi kapitány, alapítványi gondnokokkal, és számos irnokokkal.

Népmozgalom. Azon aránynak, mely a nép száma évenkénti szaporodása és csökkenése között Gyöngyös városában létezik, bővebb áttekintése, és tanulmányozása végett tíz évet állítottunk össze, és pedig 1851-1860-dikig bezárólag.

Ezen összeállítás e következő arányt tüntet elő:

Évsorozat	Házasult pár	Születtek		Meghaltak	
		fi	leány	férfi	nő
1851	189	407	368	439	333
1852	209	446	423	321	290
1853	139	440	402	454	480
1854	144	364	361	389	335
1855	144	431	397	401	334
1856	163	438	422	276	256
1857	153	441	425	393	342
1858	140	466	407	462	445
1859	104	468	367	334	235
1860	159	422	394	333	297
Összesen	1544	4323	3966	3802	3347

Az említett évek sorozatából kitetszik:

a) hogy a katonai sorozat behozatala idejétől óta a házassultak száma nevezetesen csökkent.

b) hogy az évenkénti szaporodás Gyöngyös városában igen csekély emelkedést vagy apadást szenved, 873 a legnagyobb, 725 a legkisebb szám.

c) hogy a halálozás évenként 6—700 között forog rendszeren, csupán 1853, és 1858-dik években emelkedett 900 felül, az előbbeni évben a természetes, az utóbbiban a vereshimlő pusztítása miatt a kisdedek között.

d) hogy az egész tíz évi szaporodás az ez idő alatt elhaltak lerovása után 1141 számot téssen.

e) hogy a nevezett tíz év alatt férfi 357-el született több, és 98-al halt meg több mint nő.

f) születtek összesen 8289, meghaltak összesen 7149.

Ház van összesen a Bene pusztával együtt 2561. ⁹⁾ A legdiszesebbek ezek között: az egri uton b. Orczy, jelenleg gróf Szapáriak kastélya, diszes kert, és diszes gazdasági épületekkel. — Továbbá: Gosztonyi Pál, báró Beust Ödön, Almásy Pál, Varga Pál házaik a bene-utczában, Almásy Vincze, gróf Károlyi György, Hám János házaik a főtéren, ugyanott a báró Orczy család két udvarral ellátott nagy háza, családi levéltár, könyv- és fegyvertárral, a városháza, ¹⁰⁾ a cs. kir. laktanya, ¹¹⁾

⁹⁾ József császár halála után 1790-ben április 24-kén Nagy Károly gyöngyösi bírónak újra elválasztván, legelső intézkedése volt a ház-számokat letöröltetni.

¹⁰⁾ A mostani városháznak pusztá telke 1766-dik évben gróf Forgách Jánostól 4200 forintokon arany és ezüstpénzben kifizetve vétetett meg.

¹¹⁾ Fényes a megye költségén felépült. A Bach rendszer alatt a cs. kir. katonaság örökös birtokában adatott oly feltétellel, hogy a feltartást a kir. kincstár teljesítse. Említést érde-

a sz. Ferencziek zárdája, ¹²⁾ a polgári és katonai kórház. Vannak a városban még ezenfelül számos egyes házak, melyek újabb izléssel vannak felépítve.

mel e helyen a Nádor huszárok által épített nagyszerű fedeles lovarda is, mely szintén az itt szállásoló cs. kir. katonaság használatára szolgál.

¹²⁾ A sz. Ferencziek zárdájának levéltárában számtalan török okiratok foglaltatnak, azonban majd mind csak apró papír szeletekre írva, s tartalmaik egyedül a barátok védelmezésére vonatkoznak. Egyik levél tartalmát itt közöljük:

My az hatalmas, és gyozhetetlen Csaszarunk vég Eger varaban levő, s lakozó nemzetes, es nevezetes vitezlő Divanyos Urak, és Agák, nevezet szerint: Jancsár vitezek fő-Agaja vitezlő Mehemet Aga; Gömör vitezek fő-Agaja vitezlő Moharim Aga: Vitezlő Zaim Ispajak Tester Tihajaga: Vitezlő Juszof Aga, Jancsar vitezek fő-Tihaja Bekit: Vitezlő Harfi Ibrahim Aga: Vitezlő Zaim Ispajak fő olajbekit: vitezlő Amhet Aga, várbeli gyalog vitezek fő porkolábja: vitezlő Haszan Aga gyalog vitezek fő Agaja: Vitezlő Mehemet Aga Gömör vitezek fő Tihaja Bekit: Vitezlő Mehemet Aga Beszter vitezek fő Agaja: vitezlő Püli Mehemet Aga, és közönségesen kik vagyunk
(L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.)

Illendő és Tiszteséges dolgokban való jó akaratumkat ajánljuk kglkk mint vitez szomszed ur jó Akaronkk. Im kívánta joklval atgya meg kglket. Mivel hogy Mel-tosagos Pasa Urunk minket meg nevezet vitezlő Divanyos Urakot az kegyelmed hozzánk küldöt Levelehez képest Divanban hivatván, és velünk tanácsot tartván, hogy ha
(L.S.) ez ideig volt e szokás, hogy mind az két reszről az Baratok szabadon valo jarasok, melyre feleletet tevenk hogy
(L.S.) volt. Azomban eö Nga is tön oly parancsolatot, hogy ez utan is ugy legyen, csak az Baratot bocsassa be kglmek, az mely így teven, mij s fogadgyuk uri török hitünkre, emberségünkre, és tiszteségünkre, hogy az mi részünről is ezentul az kglmetek Barati meg nem bantatnak,

Főiparága a szőlőmivelés, ezt oly szenvedélylyel gyakorolják, hogy már nemcsak majd minden szomszéd határbeli szőlők a gyöngyösiek birtokában vannak, hanem kész volna a gyöngyösi ember minden vetőföldeket kiirtani, azt drága áron megvásárolni, és ott magának szőlőt ültetni. De meg is kell vallani, hogy az országban ritkán találni oly értelmes népet a szőlőmivelésben mint a gyöngyösit, kinek szőlője valóságos gyönyörű kert, melyben nemcsak bora terem bőven, hanem onnét minden konyhabeli szükségait is ellátja. Ez utóbbit sokan kárhoztatják s helytelen eljárásnak nevezik, de a gyöngyösi ember sokkal okosabb és számítóbb, mintsem hogy ő ezen szokásától elálljon, mert pinczéje rosz, ő tehát csak korcsmára való bort termeszt, melyet ha bár olcsóbban, de mindég illő áron elád, azonfelül a babja, s veteményei mindég kiadják a munka költséget, e szerint ő nem hogy veszítene, hanem mindég csak biztos nyereségnek örvend. ¹³⁾

hanem járhasnk, kelhessek bottal, fegyver nélkül, hasonlo-
keppen kglmetek adgyon oly hitlevelet, hogy az mi Török
Barátink is fegyver nélkül bottal a hol járnak, kelnek, s
Hocsaink is az magyar részről megne bantassak, és így
ebben meg álván, az jo szomszédság kösztünk dicsértetik.
Az melynek nagyob bizonyosagara adtuk ez Divánbéli le-
velünket, pecsétünkkel megerősítvén. Ezek után kglmedet
eltesse jo egésségben. Iratot veg Eger varaban. Die 9.
Decembris 1681. Idem qui sumus et supra.

¹³⁾ Nevezetes volt e város hajdan a felől is, hogy majd minden háznál borczégér volt kitéve. Bezzeg véget vetett a gyöngyösi lakosok e boldogságának az áldott fogyasztási adó behozatala! igaz hogy most két itcze bort egy garason nem mérnek, azonban alig ha a gyöngyösiek a régi jó időket vissza nem kívánnák, midőn boraikat ha bár olcson is eladni tudták, s így napi szükségüket is biztosabban fedezték. — 1762-dik évről oly

A szőlőmivelés után a legkeresettebb cikkek: a szűrposztó, a csizma, és a bőr. A többi iparosok néhány asztalosokat kivéve csekély kelendőségnek örvendenek. ¹⁴⁾

A d ö ü g y. Hogy ezen fontos tárgy, mely minden

Az adó neve	1850	1851	1852	1853	1854
	Ezüstben frt kr.	Ezüstben frt kr.	Ezüstben frt kr.	Ezüstben frt kr.	Ezüstben frt kr.
Ház-adóban - - -	3421 51 ³ / ₄	5299 ³ / ₄	3421 51 ³ / ₄	1949 30	1509 30
Jövedelmi - - -	3634 55 ¹ / ₄	3639 58	3667 20	4137 51	7427 8 ¹ / ₄
Dikális - - - -	106 51	— —	— —	— —	— —
Fogyasztási - - -	7000 —	6000 —	8000 —	8000 —	14000 —
Egyen illetéki - -	367 —	367 —	367 —	367 —	367 —
Közvetlen illetékben -	206 20	304 10	509 —	469 27	877 20
Föld-adóban - - -	— —	1703 32	1909 8	3382 13 ³ / ₄	2987 47 ³ / ₄
Kincstári pót-adóban	— —	— —	714 40	829 50	1254 30
Személyes kereseti adób.	— —	— —	— —	7127 30	6895 40
Földtehermentesítési	— —	— —	— —	2489 30	3450 —
Összesen -	14736 58	19313 40 ³ / ₄	23888 8 ³ / ₄	28752 51 ³ / ₄	38768 55 ³ / ₄

bő termés említetik, hogy hordók hiányában a lakosok a patakban eresztették felesleges boraikat. — 1824-ben Május 3-kán a szőlők elfagytak.

¹⁴⁾ S miért van ez így? mert a gyöngyösi mesteremberek nagyobb része mestersége eleibe teszi a szőlő- vagy földmivelést. Alig hogy mesteré avattatik fel, vagy megnősül, azonnal minden gondját oda fordítja, hogy szőlőt vehessen magának, ha ezt nem bírja megtenni, legalább minden évben krumpli- és kukoricza-földet haszonbérrel, mesterséget egész nyáron alig űzi, hanem állandóan a szőlőbe, vagy a földön kapál.

lakosra nézve a legnagyobb érdekekkel bir egész terjedelmében megismértessék, szükségesnek és czélszerűnek láttam az adó szaporodását vagy csökkenését évről évre a hivatalos kimutatások után híven előterjeszteni,

1855.	1856	1857	1858	1859	1860	1861
Ezüstben	Ezüstben	Ezüstben	Öszt. ért.	Öszt. ért.	Öszt. ért.	Öszt. ért.
frt kr.	frt kr.	frt kr.	frt kr.	frt kr.	frt kr.	frt kr.
3278 34	1514 —	1521 —	1521 —	1521 —	2402 80	2402 80
7492 6	6272 55 $\frac{3}{4}$	6272 55 $\frac{3}{4}$	6239 12 $\frac{3}{4}$	6239 12 $\frac{3}{4}$	— —	— —
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
14000 —	21000 —	21000 —	21000 —	27000 —	27000 —	27000 —
367 —	367 —	367 —	367 —	367 —	367 —	367 —
1409 10	1724 40 $\frac{2}{4}$	988 20 $\frac{1}{4}$	1322 10	1236 18 $\frac{1}{2}$	3479 72 $\frac{1}{2}$	205 4
1709 32	5541 17 $\frac{3}{4}$	5541 17 $\frac{3}{4}$	5541 17 $\frac{3}{4}$	5541 17 $\frac{3}{4}$	6779 56 $\frac{1}{2}$	6779 56 $\frac{1}{2}$
1430 —	2469 20	4090 14 $\frac{3}{4}$	4012 9	4021 39	4683 1	4683
9287 46 $\frac{3}{4}$	7848 50	7838 50	7835 3	7835 3	8023 92 $\frac{1}{2}$	8023 92 $\frac{1}{2}$
3974 —	4829 50	8467 3 $\frac{3}{4}$	8209 32	8902 17	4092 20	4092 0
42858 82 $\frac{1}{4}$	51567 54	56086 42 $\frac{1}{4}$	56046 84 $\frac{1}{4}$	62663 7 $\frac{3}{4}$	56828 22 $\frac{1}{2}$	53553 53

Városi bevétel

melyek a városi hatóság által évenként fölter-

1856-tól fogva

A) Be-

T á r g y :	185 ⁶ / ₇	
	ezüstben	frt kr.
Országos és heti vásár jövedelem - -	4002	—
Templom melletti 6 fabolt haszonb. 8 ftjával	48	—
Gymnasium alatti 5 bolt haszonbére -	571	—
Normális iskolák alatti 3 új bolt haszonbére	—	—
Benei felső pitle malom	40	—
„ alsó „ „	40	—
Férfi ispotálylyal közös malom	80	—
Benei határ malom	b u z a	
Az üstökös malom	—	—
Encsi csárda huszmérési joggal - -	244	48
Encsi puszta haszonbére - - -	3563	—
„ „ adója, mit a bérlők fizetnek -	1023	56
Vásár állási korcsma haszonbére - -	157	30
Benei korcsma haszonbére - - -	171	—
Farkasmáli szőlő „ - - - -	81	30
Kertmegi „ „ - - - -	74	15
Páldy alapítványi kamat - - - -	67	14 ⁴ / ₅
Farkas vendégfogadó haszonbére - -	302	—
Posta haszonbér - - - -	700	—
Farkasmáli két kőbánya haszonbére -	100	—
Doboltatási haszonbér - - - -	53	30
Benei fürdő „ - - - -	80	—

és kiadások,

jesztett költségvetés után irattak le, és pedig

1861-dikig.

vétel.

185 ⁷ / ₈	185 ⁸ / ₉	185 ⁹ / ₆₀	1861
ezüstben	osztr. ért.	osztr. ért.	osztr. ért.
frt kr.	frt kr.	frt kr.	frt kr.
4002 —	4515 —	4515 —	5029 50
48 —	50 40	50 40	60 —
571 —	681 45	513 45	533 46
— —	352 80	352 80	352 80
40 —	168 —	168 —	168 —
40 —	157 50	157 50	157 50
60 —	63 —	63 —	69 —
b u z a	106 5	106 5	138 —
— —	— —	500 —	500 —
230 —	241 50	241 50	— —
3563 —	3741 15	3741 15	3050 —
1023 56	1017 1	1022 95	— —
157 30	165 37	195 30	195 30
171 —	179 55	234 15	234 15
81 30	85 57	85 57	122 50
74 15	77 96	77 96	85 —
67 14 ⁴ / ₅	70 59	70 59	70 59
302 —	317 10	317 10	317 10
700 —	735 —	1155 —	955 —
100 —	105 —	362 —	150 —
50 —	63 —	63 —	52 50
142 —	149 10	149 10	90 —

T á r g y :	185 ⁶ / ₇	
	ezüstben	
	frt	kr.
Benei vadászati jog - - - -	60	—
Gyöngyös határbeli földek haszonbére -	6787	14
Benei kallók évi taksája - - -	37	47 ¹ / ₂
„ malmok és foglalások taksája -	99	35 ³ / ₅
Tuza-féle lakház évi haszonbére - -	20	—
Lámpákra tókesített 160 pfrt kamatja -	9	36
Posta haszonbérből tókesített 424 pfrt kam.	25	25
Pocsok alapítványból leányiskolákra hagyott részkamat - - - -	36	—
Cs. kir. csendőri laktanya haszonbére, vételár 2170 pfrt - - - -	108	30
Mocsáryféle ház haszonbére - - - -	20	—
Iskolai tanpénzből - - - - -	500	—
Városkertje után járó haszonbér - -	28	18
3 még ki nem nyitott utcza tér haszonbére	3	20
Samukúti tér haszonbére - - - -	70	—
Lakhatási díjból - - - - -	250	—
Marhák legelő béréből - - - - -	30	—
Vámbuza árából - - - - -	313	—
Cs. kir. katonai kórház lakbére - - -	230	—
Erdei makkoltatás - - - - -	350	—
A vásári sátorokból - - - - -	100	—
Erdei jövedelem árverés útján - -	3621	45
Vásárok alkalmával só mázsa után -	40	—
A régi reform. tér eladásából - - -	1056	16
Felső város epreskert haszonbére - -	—	—
Gyógyfürdő melletti tér haszonbére -	—	—
A benei határ kalló évi „ - - -	—	—
A leánytanitónő által fizetett lakás haszonbére - - - - -	—	—

1857 ⁷ / ₈		1858 ⁸ / ₉		1859 ⁹ / ₆₀		1861	
ezüstben		osztr. ért.		osztr. ért.		osztr. ért.	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
—	—	—	—	—	—	—	—
6787	14	7039	70	6853	12 ¹ / ₂	6819	14 ¹ / ₂
36	12	38	1	38	1	38	1
99	36 ³ / ₅	104	56	104	56	104	56
20	—	21	—	—	—	—	—
9	36	10	8	10	8	10	8
25	25	26	68	26	68	21	67
36	—	37	80	37	80	37	80
300	—	—	—	—	—	—	—
20	—	21	—	21	—	200	—
600	—	630	—	800	—	988	60
16	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
46	42	35	70	—	—	40	5
150	—	157	50	157	50	—	—
30	—	31	50	31	50	—	—
157	48	—	—	—	—	—	—
230	—	241	50	520	—	595	—
—	—	—	—	—	—	—	—
100	—	105	—	105	—	175	—
1466	35	420	—	2000	—	—	—
40	—	40	—	42	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	43	31	43	31	58	40
—	—	53	55	—	—	—	—
—	—	—	—	52	50	52	50
—	—	—	—	52	50	52	50

T á r g y :		185 ⁶ / ₇	
		ezüstben	
		frt	kr.
A gazdasági egyesület a kert tulajdoni jog elismérésébe	- - - - -	—	—
Hetivásárok alkalmával sátorok után	-	—	—
Adószedő, ehhez 4 hajdu, szálás- s fertály- mesterek ruktatása	- - - - -	—	—
Összesen		24120	14 ⁹ / ₁₀

B) Ki-

T á r g y :		185 ⁶ / ₇	
		ezüstben	
		frt	kr.
Országos fejedelmi adókra	- - -	3000	—
Városi polgármester fizetése	- - -	400	—
„ bíró	„ - - -	—	—
Tanácsosok	„ - - -	750	—
Kapitány	„ - - -	—	—
Ügyész	„ - - -	250	—
Főjegyző	„ - - -	280	—
Első és második aljegyző	„ - - -	—	—
Két tisztb. jegyző	„ - - -	—	—
Levéltárnok	„ - - -	200	—
Városi pénztárnok	„ - - -	200	—
Adószedő	„ - - -	300	—
Gyámnok	„ - - -	—	—
Külbiztos	„ - - -	243	20
Udvari biztos	„ - - -	—	—
Közmunka kezelő	„ - - -	243	20
Igtató	„ - - -	243	20
Irnokok	„ - - -	1366	40

185 ⁷ / ₈	185 ⁸ / ₉	18 ⁵⁹ / ₆₀	1861
ezüstben	osztr. ért.	osztr. ért.	osztr. ért.
frt kr.	frt kr.	frt kr.	frt kr.
— —	— —	8 40	8 40
— —	— —	— —	42 —
— —	— —	— —	2000 —
22650 49 ² / ₅	22100 99	25090 53	23588 21

adások.

185 ⁷ / ₈	185 ⁸ / ₉	18 ⁵⁹ / ₆₀	1861
ezüstben	osztr. ért.	osztr. ért.	osztr. ért.
frt kr.	frt kr.	frt kr.	frt kr.
3000 —	2807 55 ³ / ₅	3151 35	2604 44 ¹ / ₂
400 —	400 —	420 —	600 —
— —	— —	— —	500 —
750 —	750 —	787 50	1800 —
— —	— —	— —	400 —
250 —	250 —	100 —	210 —
280 —	280 —	294 —	400 —
— —	— —	— —	600 —
— —	— —	— —	500 —
200 —	200 —	210 —	— —
200 —	200 —	210 —	300 —
300 —	300 —	315 —	300 —
— —	— —	— —	300 —
243 —	243 20	255 50	200 —
— —	— —	— —	200 —
243 20	243 20	255 50	— —
243 20	243 20	255 50	250 —
1216 40	1216 40	1277 50	1000 —

T á r g y :		185 ⁶ / ₇ ezüstben	
		frt	kr.
Föld és házadó nyilvántartást vezető fizetése		240	—
Piaczi biztos	„	150	—
Szállásmester	„	150	—
Erdő-felügyelő	„	160	—
Mérték hitelesítő biztos	„	200	—
Mérnök	„	150	—
3 fertálmester	„	540	—
Főorvos	„	160	—
Sebész	„	120	—
Községi örök	„	—	—
Gymnasiumi tanárok fizetése a Convent részére	- - - - -	1260	—
A tanári személyzet részére	- - -	540	—
Gymnasiumi igazgató iroda részére	-	50	—
Alap. segélypénz szegény tanulók részére	-	36	—
Pedellus fizetése	- - - - -	60	—
5 normális iskola tanítónak	- - -	1550	—
Felső-városi elemi iskola tanító	- -	240	—
Alsó „ „ „ „ és énekesz	- -	250	—
Felső-parochialis leány tanítónő	- -	300	—
Alsó „ „ „	- -	250	—
Alsó „ harangozó	- -	20	—
Férfi-ispitályi kántor	- - - -	10	—
„ „ harangozó	- - - -	6	—
Sz. Urbáni „	- - - -	20	—
Reformatus lelkész	- - - -	40	—
„ tanító	- - - -	10	—

1857/8		1858/9		1859/60		1861 *)	
ezüstben		oszttr. ért.		oszttr. ért.		oszttr. ért.	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
240	—	240	—	252	—	—	—
150	—	150	—	—	—	200	—
150	—	150	—	192	—	200	—
160	—	160	—	168	—	200	—
200	—	200	—	210	—	—	—
150	—	150	—	157	50	160	—
540	—	540	—	567	—	360	—
160	—	160	—	168	—	300	—
120	—	120	—	126	—	200	—
—	—	—	—	400	—	—	—
1260	—	1260	—	1323	—	1323	—
540	—	600	—	630	—	630	—
50	—	50	—	52	50	52	50
36	—	36	—	37	80	37	80
60	—	60	—	63	—	63	—
1550	—	1550	—	1627	50	1880	—
240	—	240	—	252	—	252	—
250	—	250	—	262	50	262	50
300	—	300	—	315	—	315	—
250	—	250	—	262	50	262	50
20	—	20	—	21	—	21	—
10	—	10	—	10	50	10	50
6	—	6	—	6	30	6	30
20	—	20	—	21	—	21	—
40	—	40	—	105	—	100	—
10	—	10	—	63	—	60	—

*) A 1861-diki költségvetés, kiváltképen a kiadások előterjesztése, különféle combinatiókra ad alkalmat, melyeket a t. olvasóra vagyunk kénytelenek bizni.

T á r g y :						185 ⁶ / ₇ ez üstben	
						frt	kr.
Görög lelkész	-	-	-	-	-	30	—
Hajdúk káplárja	-	-	-	-	-	120	—
Városi hajdúk	-	-	-	-	-	768	—
Két dobos	-	-	-	-	-	168	—
Két kocsis	-	-	-	-	-	216	—
Négy levélhordó	-	-	-	-	-	384	—
Öt erdő-kerülő	-	-	-	-	-	420	—
Kályhafűtő s udvari szolga	-	-	-	-	-	96	—
Kéményseprő	-	-	-	-	-	52	12
Kertész-legény	-	-	-	-	-	100	—
Város cselédjeinek évi ruházatjára	-	-	-	-	-	745	55
Kórházi kiadás	-	-	-	-	-	1500	—
Gymnasium épület fentartása, s taneszkö- zök beszerzése	-	-	-	-	-	100	—
Kontók a város belgazdasága s épületek fentartására	-	-	-	-	-	300	—
Széna és zabra	-	-	-	-	-	400	—
Uti költségekre	-	-	-	-	-	200	—
Ujoneozási költségre	-	-	-	-	-	50	—
Világításra a városi hivatalok részére	-	-	-	-	-	200	—
Hidak javítása s fentartására	-	-	-	-	-	200	—
Vizipuskák és vizhordó kocsikra	-	-	-	-	-	200	—
Letartóztattak élelmezése s fuvarozása	-	-	-	-	-	80	—
Utczai kövezésre	-	-	-	-	-	1500	—
„ világitás és tisztán tartásra	-	-	-	-	-	600	—
Árvás választmány fizetésihez járul a város	-	-	-	-	-	1301	—
A telekhelyszinelő bizottmánynak	-	-	-	-	-	200	—
A városháza egyik szárnya felépítésére	-	-	-	-	-	3500	—
Benei fürdőház kiigazítására	-	-	-	-	-	500	—
Kerülőházak	„	-	-	-	-	200	—

185 ⁷ / ₈		185 ⁸ / ₉		18 ⁵⁹ / ₆₀		1861	
ezüstben		oszttr. ért.		oszttr. ért.		oszttr. ért.	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
30	—	30	—	31	50	31	50
120	—	120	—	126	—	—	—
768	—	768	—	806	40	800	—
168	—	216	—	226	80	200	—
216	—	216	—	226	80	240	—
384	—	384	—	403	20	400	—
420	—	420	—	441	—	500	—
96	—	96	—	100	80	—	—
52	12	52	12	54	81	54	80
160	—	160	—	300	—	—	—
593	48	627	45	748	25	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
200	—	350	—	280	—	—	—
400	—	600	—	600	—	—	—
600	—	1200	—	800	—	—	—
200	—	400	—	200	—	—	—
80	—	50	—	—	—	—	—
200	—	200	—	150	—	—	—
200	—	500	—	100	—	—	—
100	—	200	—	60	—	—	—
80	—	80	—	—	—	—	—
1000	—	1000	—	1000	—	—	—
600	—	600	—	500	—	—	—
1224	49	1224	49	1330	—	—	—
200	—	—	—	—	—	—	—
3500	—	—	—	—	—	—	—
500	—	—	—	—	—	—	—
200	—	—	—	—	—	—	—

T á r g y :	185 ⁶ / ₇	
	ezüstben	
	frt	kr.
Előre nem látható szükségekre - -	400	—
Felsővárosi iskola kiigazítására - -	1500	—
Temető csőszöknek - - - -	—	—
Csordásnak - - - - -	—	—
Két adó és százalék végrehajtónak -	—	—
A kórház részére 12 vas ágy - -	—	—
A es. kir. katonai kórháznál a kőművesnek	—	—
A főelemi iskolánál a kőművesnek -	—	—
Egyén illetékértéki adó - - -	—	—
Ideiglenesen iskolának felfogadott házbére	—	—
A gymnasium építésére fordítottatott -	—	—
Ismét a gymnasium „ „ - - -	—	—
A városépületeinek tűzkár elleni biztosítása	—	—
Folyó kamatok 4000 frt árvás tőke után	240	—
Folyó kamatok 3362 frt 52 kr. alapítványi tőke után - - - - -	201	42
Panker János ur 400 pfrtja utánni kamat	24	—
Makkay Ágoston ur 2000 pfrtja „ „	120	—
Borhy György ur 200 pfrtja „ „	12	—
Folyó kamatok az örökváltsági pénztárból a sz. Bertalan templomot illető 1120 frt tőke után - - - - -	—	—
A parochiát illető váltsági 880 frt tőke — kamatja - - - - -	—	—
A férfi ispotályt illető váltsági 320 frt t. kam.	—	—
Folyó kamatok 3400 frt árvás tőke után	—	—
Hebron Mária 100 pfrt árvás tömege ki- fizetésére - - - - -	—	—
Csépány Terézia 100 frt árv. töm. kifizet.	—	—

1857 ⁷ / ₈		1858 ⁸ / ₉		1859 ⁹ / ₆₀		1861	
ezüstben		oszttr. ért.		oszttr. ért.		oszttr. ért.	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
2000	—	1000	—	500	—	—	—
1500	—	—	—	—	—	—	—
—	—	12	—	12	60	10	—
—	—	24	—	25	20	26	60
360	—	360	—	378	—	—	—
273	—	—	—	—	—	—	—
1735	—	—	—	—	—	—	—
684	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2942	12	—	—
—	—	—	—	56	—	—	—
—	—	—	—	282	72	—	—
—	—	—	—	980	—	—	—
—	—	—	—	85	68	—	—
240	—	—	—	—	—	252	—
201	42	201	42	211	78	179	67
24	—	24	—	25	20	25	20
120	—	120	—	126	—	—	—
12	—	12	—	12	60	12	60
67	12	62	12	70	56	—	—
52	48	52	48	50	40	55	44
19	12	19	12	20	16	20	16
—	—	204	—	192	—	—	—
—	—	480	22 ² / ₅	—	—	—	—
—	—	100	—	—	—	—	—

T á r g y :	185 ⁶ / ₇	
	ezüstben	
	frt	kr.
Az örökváltsági pénztárból ujonnan köl-		
- esőznött 1155 frt kamatja - - -	—	—
Tornaykat illető 3150 frt adósság kamatja	—	—
Járos árvákat „ 210 frt „ „	—	—
Bertalan templomot illető 3009 frt 65 kr.		
- kamatja - - - - -	—	—
Dragonitich Mihály 1700 frt alapítványa		
- kamatja - - - - -	—	—
Rajz-tanító fizetése - - - - -	—	—
Az örökváltsági pénztárból kölcsön vett		
3800 frt kamatja - - - - -	—	—

Összesen - 34777 29

A fedezetlen kiadás volt e szerint - 10657 14¹/₁₀

Plébánia. A római katolikusok részére van kettő. A felsőt világi papok látják el, egy plébános, és három segéd-lelkészszel.¹⁵⁾ Az egri érseki megye területéhez tartozik, és ebben kitűnő helyet is foglal el melynek következtében a gyöngyösi lelkészek között igen jeles egyéniségekkel is találkozunk, kik érdemeik jutalmául az egri székes egyház káptalan tagjai között nem egy izben emeltettek már fel. A gyöngyösi plébános szokás szerint prépostsággal vagy apátsággal diszesítetik fel.

Az alsó plébániát a sz. ferencziek szerzete kormányozza. Ezen plébánia 1788-dik év April 10-én sza-

¹⁵⁾ A harmadik, német káplánnak neveztetik 1775-dik év Oct. 1-én alakíttatott, hogy a német ajku lakosoknak németül szónokoljon.

1857 ⁷ / ₈		1858 ⁸ / ₉		1859 ⁵ / ₆₀		1861	
ezüstben		os ztr. ért.		os ztr. ért.		os ztr. ért.	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
—	—	—	—	69	30	69	30
—	—	—	—	—	—	189	—
—	—	—	—	—	—	12	60
—	—	—	—	—	—	180	56
—	—	—	—	—	—	102	—
—	—	400	—	420	—	420	—
228	—	288	—	252	—	—	—
34148	23	30566	38	30422	83	21226	2 ¹ / ₂
11497	33 ³ / ₅	9518	—	5332	—	—	—

kittatott el a felső plébániától. Van egy ugynevezett administratora, két káplánnal.

I m a h á z a k.

Szent Bertalan anya-egyház, mind régiségéről mind 21 oltáiról nevezetes. 1721-ben újra átalakított, felépítésének ideje fel nem található. Vagyona több gyöngyösi lakosok ájtatos hagyományaiból időről időre szaporodott. Alaptőkéje áll: malmok, szőlők, bolt, korcsma, és 11734 ezüst frt tőke pénzből. ¹⁶⁾

¹⁶⁾ Ezen templom birtokolása úgy látszik, hogy szintén okot szolgáltatott a gyöngyösi két vallás felekezetűeknek az egymásközi háborgásra, mint ezt a következő nyilatkozat tanúsítja: Mi Gyöngyösi keresztyén Ecclesiában levő Atyafiak, kik másképpen Evangélikusoknak hivattatunk: Lippai András Deák,

Szent Urbán templom. Ennek sorsa gyakran változott, több ízben a protestánsok gyakoroltak benne isteni tiszteletet, míg nem a Jezuita atyák birtokába jutott. 1753-dik év Februarius havában puskalövés által az egész templom leégett, ekkor a Jezuiták fáradozásai és költségeik által nyerte a mai diszes alakját két toronynyal, és harangokkal. A sz. Urbán nevezetet maig is megtartja, bár a Boldogságos Szűz Mária menybemenetelének van szentelve. Alaptőkéje 3200 ezüstforintokból áll. ¹⁷⁾

Pap István, Szeghedi János, Borbély András, mind a több keresztyén Atyafiakkal egyetemben, kik ez jelenvaló üdöben élünk, adjuk mindenek tudásokra, hogy mi az Nagyságos Hatvani Santzok Ali Beg, Nagyságos Szetsenyi Beg, Nagyságos Hussan Basa Aga, Pamut Aga, Szabány Aga, Récsep Aga, Ibraim Emig Aga, Beker Aga, több spajokkal egyetemben, a Nagyságos Budai Ali Basa Cłausa, Budai Beckel Mikola fiával egyetemben, előtt tettünk ily véghezést, hogy mi soha a Giöngiesi piarczon levő Szent-Egyház, sem hozzá tartozandó örökség felől a Pápista Uraimmal nem pörlénk, minthogy nem is pörtettünk ennek előtte is, mellynek nagyobb bizonyására adjuk az mi pecsétes Leve-lünket hitünk szerint kezünkbe adásával egyetemben. Ezt is hozzá tévén, hogy mindenik fél egymás tisztességét meg adgya, és békességbe tartsa, megbecsülvén egymást Atyafiúi szere-tettel. D. Giöngiesini 2-a die Decembris. Anno Salutis 1606. (A budai két Basa aláírása, és pecsétjeik helyei, és a fenn irt Evangelikusok pecsétjeikkel ellátva.)

¹⁷⁾ A sz. Urbán templom története a vallási ügy tárgyában sok érdekes felvilágosításokra ad alkalmat. — Ezen templom már 1566-dik évben létezett, és a két hitfelekezetűek között perlekedés tárgya volt, mint a következő nyilatkozatból kitetszik. Anno salutis 1566 die 12. Februarii. Mi Gyöngyös városában lakozó keresztyének, de kiváltképpen nevezet szerint: Barchus Péter, Nagy István Péter, Nagy Bálint, Virasztó Tamás, Gardy Lukáts, Arczy Urbán, mind a többi keresztyénekkal egyetemben adjuk tudtára minden rendbéli böcsületes Urainknak,

Sz. Ferencziek temploma. Ennek eredete szintén nem tudatik. A mohácsi ütközet után a törökök által feldulatott. 1540-ben nyert újra boltozatot. Az új

kiváltképpen az kiknek kívántatik, mivelhogy adgyuk kezekben a mi fogadásunk mellett a mi pecsételt levelünket is a Pápista keresztyéneknek, ugymint a jelenvaló üdöbéli Biráknak Chionka Ferencznek, Gothárd Istványnak, kik pedig esküdt polgárok mostan Gothár Mártony, Kvolthiár Gergely, Tamasy Miklos, Lángh Mihálynak Báthory renden valóknak: János Dekány, Király András, és mind a többieknek is fiúrul fiúra, miképpen ők is minékünk fogadásoknak orvossági mellett adtak nekünk Levelet, hogy tudni illik a minémű kötést az Nagyságos Budai Arczlan Basa mi közöttünk, és ő közöttük tett, azt mind örökké, sok veszedelmes és ártalmas háborúságoknak eltávoztatásáért meg akarjuk tartani, és az utánnunk levő keresztyén Atyafiaival is tartatni. Az végzés pedig mely lett az Nagyságos Budai Basa előtt az, hogy tudni illik: a mely Rend a Templom felől háborúságot és visszavonást indit, tehát az a Rend 800 frttal, és négy emberek feje elvesztésével megbüntettessék, mely egyezésnek mi is engedünk ilyen ok alatt, hogy ők is a mely Szent Egyházat, és a Szent Orbán Egyházat minden jövedelmekkel, és örökségökkel mink mely Szent Egyházakkal meg elégszünk, ugy hogy ők is semmi nemű üdöknek állapottyaiban minket a felől ne háborgassanak, és velünk pörölvén ne gyüölközzenek, miképpen mi is ő velek nem akarunk háborgani és viszálnodni. Mely fogadásunknak nagyobb biztosságára adtuk pecsétünkkel megerősített Levelünket ugyan a felől megnevezett Pápista keresztyéneknek. Kelt Gyöngyösön Febr. 12. Ao 1566. Iidem qui supra.

Kitűnik továbbá a reformált egyháznál feltalált okiratokból, hogy 1688-ban a katolikusok a sz. Urbán templomot az evangelikusoktól elvették, mely bár később ismét az utóbbiak birtokában jutott, és pedig egész 1710-dik évig, mely évről az okirattok között ezen szavakat olvassuk: Ao 1710 die 28-a Novembris az Római Cath. Atyafiak Hatvanból kihozván Felséges Urunk Pruk Antal — Pruckenthal nevű generalissát az maga garnisonjával Gyöngyösre, az Toth utszában való Templomunkat

torony 1740. Julius 18-kán építetett. A kolostor létele már 1400 körül megemlíttetik; alapítója volt a Báthory család.¹⁸⁾

(mellyet a Catholicusok neveztek Sz. Urbán Templomnak) nagy erőszakkal elvették, minden benne talált jószágot elprédáltak, mind az Communitásra nézendőt, mind az Krisztus emberekre nézendőt.

De végre a nevezett okiratokból, meg azon áltás is valószínű, hogy a Sz. Orbán templomot eredetileg a reformátusok építették, vagy legalább 1653-dik évben saját költségeiken nagyították, mert a református egyházaknak az országos küldöttség eliben terjesztett panaszaikból ezen szavak egyenesen a gyöngyösi egyházra vonatkoznak: Templum Gyöngyösiense per Helv. Confessionis addictos aedificatum, ac per Dnos Terrestris tam Evangelicos, quam Romano Catholicos dotatum, cum omnibus beneficiis occupatum est, — ugyan csak tovább: armata manu, contra Articuli 26 Anni 1681 sensum, occupare non fuissent veriti.

De még több okiratokból is kiderül, hogy a reformátusoknak isteni tiszteletei a Szisrák, most Tót-utczában tartattak, miután már 1626-dik év Jun. 25-kén Zoltán Farkas, Nyári István fő-tisztartója, és Drugeth Hommonai János megbízottja a kálvinistáknak a Szisrák-utczában egy darab pusztasíktal temetőhelynek ad által. — Galanthai Eszterházy Sándor pedig, Zolyva és Dobroniva várainak örökös ura 1662-dik évben Szűz Mária Magdolna napján egy ház helyet ad a kálvinistáknak a szisrák-utczában iskola-építésre, 16 akó borért, s oly feltétel mellett, hogy azon a fundoson 50 tallérig való épületet állíthassanak fel.

¹⁸⁾ Ezen templom birtokolása iránt a régi időkben szintén a két hitfelekezetük között háborgásnak kellett lenni, mint ez Báthory István következő rendeletéből kitetszik: Stephanus Dei gratia Hungariae, Transylvaniae Princeps, et Siculorum Comes, et Prudentibus et Circumspectis Judici primario, caeterisque juratis Civibus ac universis incolis et inhabitatoribus Oppidi Gyöngyös, Fidelibus sincere nobis dilectis, salutem et gratiam nostram. Látván annak a Gyöngyösi Respublikának a kétféle religiiónak czivodása miatt az ott levő két templomok

Ispotály-templom Sz. Erzsébet tiszteletére, régi goth vagy cseh épület. 1645-dik évben egész újból igazítatott ki, mint a homlokzatán levő deák írásból kitetszik. *Omnipotentia Dei Patris, et Filii, et Spir-Sancti, ac S. Elisabeth Andreae Regis Hungariae Filiae viduae Patronae ejusdem erectum, aedificatum, et consecratum Anno Dni 1645.* E szentegyház a régi időkben a tótajku hivek isteni tiszteletére szolgált. ¹⁹⁾

felől való visszavonásokat, minthogy ennek előtte abban a helyben a Pontificusok, kik Római hiten vannak Praeváleálván a keresztyénket, mindenik Templomtól elrekesztették volt; most penig Istennek kegyelmességiből az jelenvaló állapotba jutván, nem engedhetjük azt meg, hogy a keresztyének teljességgel spoliátusok legyenek Templomoktól, hanem lenne ő nekik is a városban Istenünk tiszteletére való bizonyos helyek. Hogy azért ez Controversiának lecsendesítésében jó módot alkalmatosságot, és utat találánk, Tanácsink és Országunk egyenlő tettzésiből az mint az mostani artikulusokban is nevezet szerint beirattuk, rendeltük azt, hogy a két fél között az ott való városbeli két Templomok közt, melyeket Sz. Bertalan és Sz. Ferencz Templominak neveznek, az első libera electio lenne a Pontificiusoké, ugymint nagyobb párté, azután a keresztyének a másikat, mely ő számukra marad, elfoglalnák. Hagyuk azért és parancsoljuk, hogy ez mi Levelünk látván kegyelmetek, egy bizonyos napon és órában összegyűlvén, bono modo et fine szép csendességgel, egyenességgel, és békességgel a meg nevezett Templomok közt való prima electiot az Pontificiusoknak engedvén, a keresztyének is a másikat minden háboruság nélkül mingyárást engegye meg elfoglalniok, és ennek utánna semmi úton egymásközt a Templomok felől háboruságot indítani ne merészelve. Secus nulla ratione facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in Civitate Libera Nostra Cassiensi, Anno Dom. Millessimo sexcentesimo sexto. Stephanus m. k. Simon Pechi m. k. Secretarius.

¹⁹⁾ Hogy ezen templom valóban a tótajku lakosok isteni tiszteletére szolgált, tanusítja az itt következő folyamodás, mely-

Kalvária. A városnak nyugati részen fekvő hegy vonalon, régenten Ur-dombnak nevezett környéken. 1723-ban a Jezuiták által két kápolnácskája, 1722-ben a rácsolatja épült.

ből az is kiviláglik, hogy a tótok Gyöngyösre 3 évvel ezen templom építése előtt ekként 1642-ben költöztek be, mert saját vallomásuk szerint még megálapodva nincsenek. Kár hogy e folyamodás dátumára sehol akadni nem lehet. A folyamodás ekként hangzik:

Az Tót Cáplánnak, és a Gyöngyösön s ez it való tartományban lakozó Tót giülekezetnek alázatos kömörgése az Gyöngyösi Catholicus Tanátshoz.

Az Istentül kedteknek kevanok Lelki vigasztalást, és ez jelenvaló sok sulios igakban segítségöt, és békességgel valo szenvedest.

Emleközhetik kdtök reja, mi modon az niomorult Hitben el szelhedöt, és el tantorodott Tótságot az elmúlt három esztendőben, az keltektől meg engedet szent egihazban Istennek segítségéből, és gondviseleseből be giüttök és annak minemü nagi giarapodását és nevekődösét adta ő szent fölséges immár szemetekkel is láttiatok, melliet hogy ha ő szent fölsegenek tanitasabol és malasztianak izgatásából meg nem inditottunk volna, eddig ugian alkalmasan meg szaporodott volna az ellenkező félnek az ő serege, mivel hogi immár valami tót Deakkal kezdettenek is volt nekik praedikaltatni, és volt is immár nemellieknek (kiváltképpen sári és visontai Tótoknak) oli szandekiuk, hogi szinte onnat felöl hozzanak maguknak Luteranus Tót praedicatort, meli dolog, ha véghez mehetet volna, mind az egész it valo tartomaniban valo Tótságnak nagi lelki karara let volna, melliet mind azon által mind eddig gondviselesünk által eltavoztatván, remelliük hogi az mit elkezdettünk, naprul napra meg giökerezven erősebb fundamentommul fog meg allapodni, de ugi hogi ha az közönsegös gondviselet által öntöztetik. Az öntözesek közül pedig eggik ez volna, hogi az szentegiház meg eppülne, és az szentegiházhoz valo ekessegök (ugi mint kehely, köröszt, oltár öltözö, Casula) meg volnának (mert ezek mind szükségösök az szentegiházhoz) voltak is pedig

Asszony ispotályi templom 1851-dik év Julius havában szenteltetett fel. B. emlékezetű Taródy Bertalannő, revisnyei Reviczky Mária asszony és Hám János szathmáry püspök kegyes adományainak köszöni létezését.

ez félek ahoz mindenkör ez előtt, de vagi az gondviseletlenség, vagi az üdönek alkalmatlansága miat azok mind el vesztenek. Modot pedig nem látok semmit benne hogi azt heliere alhassuk, mert az kik annak az szentegiháznak szölőét miveltetik egi-nehani esztendőül fogva, az az miulta meg hejzták semmit ot nem építöttek, maga minden esztendőben volt Bora, ezutan is ugian csak azt reméllünk. Maguktul az Tótoktul is nem lehet, mert meg nem oli tehetősök hogi valamit contribuálhat-nának. Annak okáért, mi illien modot talaltunk volna velek egietömben, ebben az dologban, hogi keltek azt az Ispitali szölőét bocsátani kezekhez had munkálkodnak, és az mit Isten adna belöle aval mind az Templomot meg eppitenök, s mind pedig ahoz valo ekességöket meg szerzenék. És mivel hogi nemelliek azal vesznek ez dologban mentsegöt, hogi az Tótok dolga még nem allando, nem is kel valamit olliat reajuk bizni. Arra mi azt montdhattiuk, hogi senki azt az szölöt inset el nem lophattia, el sem haithattia, határa sem veheti, nem kel hát felteni, az mit Isten ad rajta munkajuk által, azt nem köl oli Embör kezében bizni, a kinek semmie nincs, hanem a ki-nek immár it öröksége vagion, és bátor minden esztendőben (szüretkor feljegiezvén menni teröm benne) arról számot is aggion az Tanácsnak vagy Tanácstul rendeltetöt embörök előtt, nekünk is vigiázásunk lesz arra, hogi abban fogiatkozás ne tört-tenniek. Ezt pedig keltök csak ugi magiarazza, hogi mi ebben törekedven, nem magunk hasznát, hanem legelőször Istennek tisztességet, Annak utánna az szegeni népnek Lelki aitatosságát keressük, mert ha erre nem igieköznenk, egi szot sem tennék ez dolog felöl. Azt remeliük azert, hogi kgték ez dolog felöl okossan discuralvan obban oli dificultást nem teszen, ki miat veghez nem mehetne, hanem ezeknek az Emböröknek lelki gia-rapodasukra ebben valo keresünkre engedven kegies valaszal bocsát bennünket, melij kegies választ el variuk ketektül.

Kórházi kápolna. A kórházi épületben létezik. 1838-ban Sept. hó 16-kán csak az oltára, mely az egyik betegteremben ideiglenesen vala felállítva, szenteltetett fel. 1856-ban a kórház a mostani alakjára változtatván által, a kápolnának egy elkülönzött szoba rendeltetett, mely a nevezett év Nov. 11-kén nmélt. egri érsek Bartakovits Béla Ő Excellentiája által fényes egyházi ünnepélylyel szenteltetett fel. Hogy ezen kápolnában a szenvedők minden másod nap sz. mise hallgatásban részesüljenek, a nagylelkű főpap 2000 o.ért. frt alapítvány letétele által örökíté e czélra is dicső nevét.

Benei kápolna keresztelő sz. János tiszteletére állítatott, és szenteltetelt fel 1767-dik év Jun. 24-kén. Ezen kápolna felállításának emlékére a nevezett időből valaki e tartalmu verseket készített, melyek mai napig a nép szájában forognak:

Gyöngyös-Bene puszta éneke.

Vörösmart és Solymos között
Fekvő Bene pusztája,
Minden haszonvételével
Mely tartozik hozzája.
Nemes Gyöngyös városának
Midőn hajdan királyának
Nagy hűséget mutatott
Örökösen át adott.

Határjának nagyobb része
Noha áll nagy hegyekből,
Természetes kövel rakott
Barlangos mély völgyekből.
Még is vize, szép erdeje,
Téj nevelő jó mezeje
Nevezetes Mátrája,
A természet csodája.

E helyt lakja gyönyörűség,
 Midőn a hegyek között
 Különbféle szín ruhába
 A mező fel öltözött,
 Itt madarak hizelgenek,
 Fák hivesssel kedveskednek,
 Illatozik a virág
 Melytől újul a világ.

A gyönyörű szép forrás viz
 Mely ered a hegyeken,
 És barlangos uton jön le
 A benei völgyeken.
 Csuda dolga az egeknek,
 Mert forrása más vizeknek
 Midőn másutt kiszárad
 Akkor Bene megárad.

Mintha Jordán folya itten
 Ugy képzele magában.
 Ezer hétszáz, és hatvanhét
 Esztendőnek folytában
 Egy kápolna emeltetett
 Buzgóságból szenteltetett
 Keresztelő Jánosnak
 Népe Gyöngyös városnak.

Azért mivel nemes hazánk
 E pusztában tiszteli
 Keresztelő János napját
 És ugyan ma szenteli,
 Mi is hív buzgóságunkat
 Ezen búcsú járásunkat
 János tiszteletére
 Felérkeztünk Benére.

A benei kápolna felállítása előtt volt még egy kápolna a vásártéren is, melyet a buzgó gyöngyösi lakosok, a pestis dühöngésétől történt megszabadulásokért

építettek fel, mely azonban, midőn a benei kápolna felépült, az akkori egri püspök által földig ledöntetni rendeltetett.

Apácák, most Sz. Lélek kápolnája közel a sz. Ferencziek kolostorához, 1714-dik évben építetett a régi temető helyén. Jelenleg abban misék nem szolgáltatnak, régenten midőn a holt test eltakarítatott, és a kápolna előtt letéttetett, annak lelkéért mise is mondatott el. Apácza kápolna nevezetet nyert, mivel 1748-ban csakugyan Kászonyi Ludovika mint apácza telepedett le Gyöngyösön, és ajtatosságait ott végzé el, ki azonban 1750-ben Kecskemétre, mint leány-iskola tanítónő hivatván meg, helyét Gábor Mária egy Szerafin nevű sánta leánynyal foglalták el. Ezek a hatvani capuczinusok pártfogása alatt állottak, mely pártfogás midőn a népben gyanut és ingerültséget ébresztett volna, ezen apáczák Gyöngyösről végképen eltiltattak.

Reformatus templom. A reformatus egyház anyakönyvei 1785-dik évtől kezdve vezetnek, ez időben Mester Mátyás volt Gyöngyösön a reformatus atyafiak lelkipásztora. ²⁰⁾ A mostani templom helyisége

²⁰⁾ 1653-dik évben a gyöngyösi reformatusok száma annyira nevedett, hogy egy nagyobb templom építéséhez fogtak, melyhez a szükséges költségeket országos kéregetés által igyekeztek megszerezni, mint ez a következő okiratból kitetszik: Mi Gyöngyösi Helvetica Confession levő keresztyen Ecclesianak Jurat. Procuratori, Losonczy Szücz Benedek, és Jo Mihaly, minden nagy Meltosagha helyheztetet Tekentetes Meltosaghos Nagisaghos Grof Uraknak, Nemes, nemzetes Vitezlő kapitányokk, hadnagiokk, harminczadosokk, Revet és Vamot örző Tisztviselők, Vajdak, mezei csatat probalo vitezek, Városi, és Falusi böcsületes Birakk és Polgarokk Isten igeinek hirdeteseben, szereyenyen faradozo lelki Pásztorokk, s minden rendekk, valakikhez ez levelönk érkezendik, Istentől minden jókat, s az mellet ala-

1787-dik év Apríl 4-kén vétetett meg Ronich Máriától 435 rh. forintokon Batik Gergely, és Bozik Ferencz curatorságuk idejében, mai alakját a toronynyal együtt még csak 1844-ik évben nyerte. Mind a templom, mind a pap, és iskola érezhető szükséggel küzdenek. Eleven példa arra, mily jóllét várakozik oly intézményekre,

zatos szolgálatunkat ajánljuk. Mivel Istenek Providentiajaból, az mi kiczinj Helvetia Confession levő ecclesiakk száma, ez böcsületes Gyöngiös Városába, annira nevedeket és szaporodot, hogy az mi kiczinj köből épitet Templomunk volt, az hivekk számos es megh szaporodot voltok, miat elegendő helt, es beferkezhetöseghet az bele menő hivekk nem adhatot. Latvan azért effele alkalmatlansaghokat sőt ily szorossaghat Templo-munkk Ines kegiesseküinktül viseltetven, az Urnak nevet szegit-segül hivan ez nagy hatalmas Uraktul is az epitesre valo szabadsaghot nem keves fizetes alat kj nyerven, Templomunkk öregbiteséhez kezdtünk, és tellyes tehetsegünk szerint sem erőnköt sem kölczegünköt, olyan szent munkatul nem szanva, szerenyen epítettük es mais epítettjük. De látván s erezven kölczegünkben fogyatkozásunkat, ilyen szent munkanak veghbe vitelere, kenszerítettünk bizonyos Ecclesiankbeli Embereket úgy-mint: Pali Szabo Janost es Szabo Imre Ngtok, Ursgtk, es ti kgtk köziben kibocsatani, segitseghk keresésének okaert supli-cationkal holott megh amaz bölesesseghel, gazdagsaghal minden világi emberet felülhalado Salamon is kényszeritetett Tyruskk királyától Hiramtol segitseghet az I háza építésére suplicálni. Könyörgünk alázatosan Ngtk, Urtgk, és Ti kgtkk, hogy az Isten tiszteletének előmozdítását, Ecclesiankk szükölködő sorsat, és keresztyen tisztit, hivatallyat előtte viselvén minden jo akaratjtat segitseghet meltoztassek ecclesiankhoz njuitani, sőt ez emberünket kegyes szemmel tekintven, mindenüt oltalommal és segitseggel mind az elmenetelben s jövetelben Istenért; szolgálatunkért, nekiek lenni kiert Istentől bőseges jutalmat, s tölünk alázatos szolgálatot varja Ntok Urasgtk és ti kgtkk. Fnnek erősseghet attuk Ecclesiank Pecsetivel, confirmaltatot Levelünk-hez. Isten velünk. Datum Gyöngyösini Anno 1653. X. Septem. Idem qui supra.

melyek egyedül a község áldozat készségéből ápoltnak, és fentartatnak, a midőn a sógorság és komaság kapcsolai, vagy egyéb személyes érdekek elég okot szolgáltatnak egyes rossz akaratú községi tagoknak bár mit áldozni, vagy megsemmisíteni, csak czélt érjenek, ha mindjárt ezen alávaló tettük a vallás rovására történjék is. Itt az ideje, hogy a kormány valahára ezen botrányos állapotot megszüntesse, és a vallás tekintetéből a reformált egyház papjait a szolgaság alól felmentse, egyházaikat, iskoláikat oly állapotba helyezze, hogy mind a nép lelki üdvösségének, mind a nevelésben és tudományban való haladásnak kellően megfeleljenek.

Görög templom. Alakulása a jelen században történt, 1811-dik évben tartatott meg benne az első isteni tisztelet. Még azon időben 40 görög vallású család számított Gyöngyösön, jelenleg az összes közönsége három családból mintegy 10 lélekkel áll. — Ezen egyház hiveinek számát kiegészíti a Jászság, Hatvan, Pásztó mezővárosok, és több Gyöngyös környékén fekvő falvak.

Zsinagoga. 1826-dik évig saját házuk isteni tiszteletre nem volt, a barátok utcájában béreltek egy házat, melyben a fentebbi czélból összegyülekeztek. A nevezett évben építettek a nagy patak mentiben egy Zsinagogát, melyet 1857-dik évben külső diszitményekkel is felszerelték. Mikor jöttek a zsidók Gyöngyösre? ennek biztos nyomában lépni nem lehet. ²¹⁾

²¹⁾ E tárgyra nézve ezen jegyzék, melynek nyomában jöttünk szolgáltat némi felvilágosítást: Die 11. Aprilis 1765 viam universae carnis ingressus est Spect. Dnus Joannes Almásy, Caeae Regiae Mattis Consiliarius, Proto-Notarius Regni, Tabulae Septemviralis Assessor et Palatinalis Jazygum, et Cumanorum

Jótékony intézetek. Ezek között első helyet foglal el:

A városi nyilvános kórház. Alig van hazai intézet, mely minden alap nélkül, rövid idő alatt, végzetlen üldözések s ármányok daczára oly előmenetelt és kiterjedést nyert volna, mint ezen intézet. 1838-dik évben egyedül a felebaráti szeretetre fektetve, magányáldozatok által jött létre. Sokat köszön ezen intézet bold. Pundor Ferencz táblabíró, és fő-tisztelendő Fajgel Pál urak közremunkálkodásának, nem különben b. Orczy özvegye gróf Pejacsevich Francziska Ő Méltósága nagylelkűségének, ki ezen házat két évig ingyen, 1840-ben pedig 7000 váltó frton az intézet örökös birtokába bocsátotta. Érdemes és méltó, hogy az utókornak azon nagylelkű emberbarátok nevei átadassanak, kik ezen üdvös intézet létrehozatalához nagyobb szerű áldozatokkal járultak. Ezeknek első sorában állanak: özvegy Taródy Bertalannő, revisnyei Reviczky Mária asszony 2000 pfrrtal, báró Podmaniczky Lajos, cs. kir. kamarás 2000 pfrrtal, végvezekényi báró Baldátsy Antal, cs. kir. kamarás 2000 pfrrtal, gróf Szapáry Jósefnő, báró Orczy Anna asszony 2100 frttal o. ért., gróf Almásy György 2100 frttal o. ért. Ezeken kívül ezen intézet gyarapításához örökös alapítványnyal még e következő jóltévők járultak: Almásy József 42 frt. — Bozsik Pál pléb. 80 frt. — Czirhai Márton pléb. 42 frt. — Csató Antal 105 frt. — gróf Draskovits Károly 105 frt. — Egyed Imre 105 frt. — Hám János püspök 840 frt. — Hegedüs József pléb. 42 frt. — Harsányi József pléb. 42 frt. —

Capitaneus emeritus. Vir vere bonus, et verus Israelita, in quo non videtur fuisse dolus. Zelo fidei plenus, nam auctor etiam fuit, quod Judaei Gyöngyösino fuerint pulsi. Vixit annos 74.

Hanis Imre 105 frt. — Henter András 84 frt. — Kelemen István 42 frt. — Jablonszky István 84 frt. — Lieczner Jánosné 126 frt. — özvegy Bordásné 189 frt. — Mratskó Antal pléb. 42 frt. — Pundor Ferencz 126 frt. — Rábl Károly 147 frt. — Szentessy János 42 frt. — Hukkel Anna 42 frt. — Petes Antonia 84 frt. — Vagner Antonia 84 frt. — Suppauer György 105 frt. — Párvi Antalné 42 frt. — Farkas Anna 42 frt. — Veisgram János 25 frt 20 kr. — Tegó József pléb. 42 frt. — Leszkovszkyné 21 frt. — Borhy Mária, Kóródy Jánosné 84 frt. — Fajgel Pál pléb. 105 frt. — Berecz Ferencz 42 frt. — Braun István 42 frt. — báró Beust Ödön 42 frt. — Cserha Ferencz 42 frt. — Dónay Antal pléb. 42 frt. — Csintalan Dániel pléb. 105 frt. — Gosztornyai Pál 105 frt. — Hartmann Lipót 84 frt. — Hirschl Lipót 42 frt. — Cserján György 42 frt. — Leschenbrandt Pál 42 frt. — Rosnyai János pléb. 105 frt. — Schné László 42 frt. — Szabó Francziska 168 frt. — Szalay István 42 frt. — Rigó Tamás 42 frt. — gróf Szapáry József 52 frt 50 kr. — Schönfeld Moyses 63 frt. — Schönfeld Lázár 84 frt. — Ujhely Mátyás 42 frt. — Vavrik János pléb. 42 frt. — gróf Sztáray Jánosné 105 frt. — Peró Terezia 105 frt. — Huszár Antal 105 frt. — Ficzek Károly pléb. 105 frt. — Támár Imre pléb. 105 frt. — Beust Clementine bárónő 42 frt. — Mintszer Ferencz 300 frt. — Valk József 105 frt. — Uhlár Ignác 105 frt. — Ferencsik Terézia 84 frt. — Hollósi Imre 42 frt. — Mohatsik Mihály 42 frt. — Purghardt Márton 42 frt. — Soltész Mihály 20 frt o. értékben.

1856-dik évig mint magán kórház, saját választmányával működött, ekkor az intézet összes vagyonával a városi hatóság kezelése alá adatott oly határozott feltétel mellett, hogy a városi hatóság a kórház mellé egy

dologházat is állítson fel, és a beteg ágyakat a szükséghez képest szaporítsa. Ennek következtében történt, hogy az eddigi 12 ágy 24-re emeltetett; ugyanazon évben az intézet felső emelete jótékony adakozásokból kiépítvén az irgalmas szűzek a betegek ápolására bevezetettek. 1857-dik év Május 1-én pedig a kórház a helytartótanács engedélye folytán a nyilvánosok sorába vétetett fel, a midőn az ágyak 52-re szaporitattak Tőkéje jelenleg saját házán kívül áll 15,000 o. é. firtokból, azonfelül évenkénti s bizonytalan időre tett ajánlatokból. A felvett betegek évi száma 6—700 között forog.

Katonai kórház. Az absolutismus egyik szomorú szüleménye. 1849-ig a katonai laktanyában lévő kórház mindég elegendő s alkalmas volt, most bekövetkezett azon idő, midőn sine nobis de nobis rendelkezni lehetett, ezt felhasználván a nyers hatalom részint fenyegetéssel, hogy a beteg katonákat a magányosok házaiban fogja szálásolni, részint biztatással, miként az 1849-diki évben a város lakosai által fizetett sarcz Ő Felsege kegyelméből visszafizettetvén, ezen összeg a város rendelkezése alá fog bocsátatni, — a városi hatóságot arra birta, hogy a katonaság számára egy külön kórházat építsen. Felépült tehát azon ház, mely Koháry-féle ispotály neve alatt ösmeretes, ez egy emelettel szaporitaván, jelenleg az ezred kórháza, — Gyöngyös városa ennek felépítésére 40,000 pfirt áldozatot hozott; a sarcz visszafizetése pedig még mai napig is a forró ohajtások közé tartozik. Némely tudákos, mindég zavart és ingerültséget kereső lakosoknak azon állítása, mintha ezen ház, mely most ezred kórháza, gróf Koháry által adományoztatott volna a férfi ispotály számára, egészen alaptalan, mert az alapítványok között a legrégibb időkről se fordul elő ezen ház mint alapít-

vány, hanem mint valóságosan a város tulajdona, gróf Koháry egyedül az elöregedett polgárok számára tett alapítványt, s innét neveztetik Koháry alapítványnak.

I z r a e l i t a k ó r h á z. A gyöngyösi izraeliták 1854-dik évben a nagy patak mellett létező báró Orczy Lőrincz-féle kerti-tért örök áron megszerzették, s ott egy kisdud kórházat felekezeteik részére felállítottak. Ezen elkülönzési vágy, már is czélszerűtlennek tapasztaltatik, miután elegendő alap hiányában az egész kórház csak formászerint létezik, és a beteg zsidók kénytelenek a városi kórházban felvételt keresni, hol az nélkül örömet meg is adatik.

G y ó g y s z e r t á r létezik a városban 3. A Szűz Máriához czimzett 1786-dik évben alakult, ekként a legrégibb, ²²⁾ a Megváltóhoz czimzett 1822-ben állított fel, — a harmadik az Órangyalhoz czimezi magát, ez csak 1862-dik évben nyitott meg.

A g g - h á z van a városban kettő:

a) férfi agg-ház, gróf Koháry István alapítványa, 12 városi elszegényedett polgár számára, alaptőkéje 9000 pfrt, van azonfelül malma, szőlője.

b) női-aggház Marsovszky Borbála alapítványa, melyhez járult Nmélt. Hám János szathmári püspök, főtit. Nováky József egri kanonok, özvegy Taródyné Reviczky Mária asszony, s több jótévk. Alaptőke 10,8000 pfrt. Szegény és elöregedett tehetetlen özvegyek és polgárnők vétetnek fel ezen intézetben.

J ó l t é v ő e g y e s ü l e t. Német társulat neve alatt ismeretes, 1817-ben több jótévk emberbarátok által

²²⁾ 1786-dik évig a gyógyszer-tár a sz. Ferencziek kolostorában s ezeknek tulajdona volt, az említett évben a gyógyszerek kiszolgáltatásától eltiltattak 100 arany büntetés terhe alatt.

történt egyesülés, és Ő cs. kir. apost. Felsége szentesítése után lépett életben. Célja az elszegényedett társak és özvegyek segedelmezése. Alaptőkéje 9580 pfrt, a tagok által fejenként minden évben fizetendő 2 frt 24 kr. pp., és halotti kocsi, ugy offertorium jövedelme. Kezeltetik az egyesület által.

Ajtatos egyletek, sz. Lélek, sz. Tamás, sz. Kereszt, sz. István, sz. László, és Mária társulat nevezet alatt, melyeknek részint tőke pénzük, részint ingatlan vagyonuk van. Céljuk és rendeltetésük a szegény és szűkölködő embertársak felsegállése.

E helyen kell említést tennünk még két rendbeli ajtatos és nemeslelkű nevezetes alapítványról, melyek Gyöngyös városában 1859-dik év September hó 1-én Dragotinics Mihály a magyar nyugpénzi intézet ülnöke által örökítették. Egyike Dragotinics Mihály, és Bornemissza Emerenczia nevét viseli, 700 o. ért. forint tőkepénzzel, melynek 5% kamatja a nemeslelkű alapító szándoka szerint minden év Sept. hó 29-kén vagyis sz. Mihály napján vallás különbség nélkül házi szegények között kiosztandó. — A másik gyöngyösi Rózsa-ünnep Dragotinics Mihály alapítvány nevezete alatt 1000 o. ért. forint tőkével, melynek 5% kamatja minden évben, és pedig kisasszony napján azon szűznek ítélendő, ki magát erkölcsi viselete által minden tekintetben kitüntette, ugyan csak vallás különbség nélkül. Az alapító kívánsága szerint a tőke 5% kamatját, az erre érdemesnek talált szűz akkor veszi által midőn férjhez megy, azon ideig pedig évenként az 50 frtnak kamatja néki készpénzben fizettetik ki. Az érdemet szerző szűznek megválasztása a helybeli tanács, és minden vallásfelekezetű lelkészek közös tanácskozása, és beegyezése által emelkedik csak

érvényre, és ünnepélyesen a megválasztott szűz, és számos lakosok jelenlétében hirdettetik ki. — A megnevezett nemes alapító még életében ohajtá látni áldozatának gyümölcsét; engedje az Isten, hogy még sokáig éljen, s élvezhesse emberbaráti szeretetének örömeit.

Temetkezési társulatok. Ilyen jelenleg három van. Ezen üdvös vállalat csak egy pár év előtt lépett a városban életben, és már is az egyik társulatnak 900, a másik kettőnek 600 tagja vagyon. Halálozás esetében a rendes tag 40—50 o. ért. frtban temetési költség megtérítésében részesül, s ezen jogot az által nyeri meg, hogy valahányszor egy tagja a társulatnak elhal, az élők mindannyiszor 10 krt fizetnek a közös pénztárban. Szegény sorsu lakosnak nagy jótétemény!

Casinoi egyesület csinos és válogatott olvasó könyvtárral, ez utóbbira különösen az újabb korban nagy gond és áldozat fordítatik. Ezen egyesület bár 20 s néhány évet már túlél, még most is bérben lakik, mely körülmény nem épen takarékos gazdálkodásra mutat.

Gazdasági egyesület. Heves megyei gazdasági egyesület czime alatt. 1858-dik évben alakult meg, s alakulását visontai Kovach László ernyedetlen szorgalmának, sőt mondhatni sokoldalú áldozatainak köszöni. Tagjainak száma mintegy 600, nem kevés — de ily elterjedett megyében nem is sok, kivált ha meggondoljuk, hogy még azon 600 tag sem képes biztosítani ezen egyesület jövődjét, mert kivéve a választásokat, midőn a tagok nagy számmal gyülekeznek, egyébkor kevés gondja van sok tagnak az egyesület fentartására, különösen midőn a tagsági díjt kellene befizetni.

Hasznos törekvéssel kezdé meg működését, mert azonnal egy gazdasági kertet alakított, mely célra a város földjeiből 8 hold térséget nyert 8 frt évi díj

fizetés mellett a tulajdoni jog elismérése fejében. E kert már is szép hasznot hajt az egyletnek, s többet is biztosíthatna ha költség hiánya végett a beruháztatás nem bukkana annyi akadályra. Elnöke a minden közügynek, mely kivált a haza felvirágzására szolgál fáradhatatlan bajnoka, visontai Kovách László, egyik alelnöke a tiszta jellemű, munkás és a megyében közszeretben álló Berecz Ferencz, a másik alelnöke a nagylelkű, és bőkezűségébe határt nem ismerő báró Beust Ödön. Ezen egylet ép most ismét egy hasznos vállalat: a takarékpénztár felállítását tűzte ki czéljául, s ebben már erélyesen működik is oly sikerrel, hogy csak a fensőbbi megerősítés váratik, s Gyöngyösnek takarékpénztára is lesz. Az ég árássza áldását ezen üdvös egyletre.

Tan-Intézetek.

a) G y m n á s i u m. ²³⁾ Minthogy Gyöngyös városa Robert Károly királyi kegye által már 1335-ben Magyarhon jelesebb városai sorába emeltetett, méltán lehet következtetni, miként e város az idők igényeihez idomított iskolákat kebelében szinte nem nélkülözte. Milyenek lehettek azonban, s kik által látattak el ezen iskolák? a hosszas idő emésztette hiteles kútfők hiányában nem tudhatni. Az ide vonatkozó történetnek ismert lapjain első tűnik fel a tettekben gazdag, fáradni soha nem tudó magyar fő-pap s bibornok Pázmán Péter, ki magos lelkéhez illőleg erélyesen szorgalmazta, hogy Gyöngyösre az ifjuság nevelésével megbizandó Jézustársulati atyák szállitassanak. Minek következtében Pyber János akkori áldott emlékü egri püspök,

²³⁾ A gyöngyösi Gymnasium 185 $\frac{3}{4}$ -dik évi értesítője után.

Pap Ferencz Jézustársulati atyát 1633-ban e városban hozta, hogy itt a gymnásiumi iskolának alapját vetné. Ezen atyának munkásságát siker koronázta. Mert a város előjárósága a vidék akkori urának a török vezirnek beleegyezésével ismét kéré a Jézustársulati rendtartomány főnökét Forró Györgyöt, hogy hozzájuk még több szerzetes egyéneket küldjön, ki is 1634-dik Oct. 2-kán tudosítá a várost, miszerint a hozza terjesztett kérésnek engedve Sztankovits, és Magdalenicz atyákat Gyöngyösre rendelé, hogy ott az ifjuság nevelésével foglalkozzanak.

Innentúl a gyöngyösi gymnasium 1678-dikig legszebben virágzott. Ez évben Tököly Imre háborgásai bekövetkeztével a Jézustársulati tagok a tanítástúl eltiltattak, a tanítás egri megyei világi papság gondviselésére bízott, még 1710-dik évben a zavargók háborgásai lecsillapítatván két Jézustársulati atyának a városban bejönni ismét megengedettetett. Ezek fáradozásainak sikerült 1754-ben a mostani gymnásiumot jótékony adakozások útján felépíteni, az ifjuság tanítását és nevelését folytatni, még végre 1773-dik év Novemb. 11-kén a köztiszteletben állott munkás szerzet felsőbb rendelet által az egész országból kiűzetett.²⁴⁾

²⁴⁾ A Jézus atyák társasága 1773-ban széteszlatott. Nov. 11-kén ugyanis egy bizottmány jelent meg Gyöngyös városában, az egyház részéről Ambrosovszky Mihály egri kanonok, a világi előjárók közül Kállay László helyettes al-ispán, a kinstár részéről Majthény Imre királyi fiskus, kik midőn a jezuiták összes vagyonát összeírták volna, mindenkinek közülök 100 frtt adva pápai rendelet folytán elbocsátották. Ez időben 5 Jézus atya volt Gyöngyösön, és egy Magister. Kik közül Lehel Györgyöt Haller Sámuel vette házához. Kovács Ferenczet Stöszel Ágnes b. Balassa Ferenczné, — Nagy Antalt Erős József ezredes

1776-dik November 6-kán a szent Ferencz rendi atyák vették által az ifjuság tanítását Potsuck János Jézustársulati nyugdíjazott tag igazgatósága alatt. 1789-ben az iskola felsőbbi rendelet folytán ismét bezárattott, végre sok kérelmezések, *de leginkább a Batthányi* ösgrófi család egyik hirneves férfiának az akkori magyarországi herczeg Primás, és a római szent széki Bibornok hatalmas pártfogásának következése leti, hogy 1794-dik évben három osztályu kis gymnasium megnyitása megengedtetett, melynek igazgatója, és tanárai az országos kincstárból huzzák fizetésüket. A városi közönség ennekutánna is mit sem óhajtott inkább, mint a már egy izben létezett szónoklati, és költészeti osztályoknak ismételi felállítását, erre legszebb alkalmat nyújtott a hamvaiban áldott özvegy Páldy Mihályné, született Nagy Margit asszony, ki 1798-dik év April 15-kén kelt végrendeletében 6000 frtot hagyományozott, hogy annak évenkinti kamata az óhajtott két osztály költségeire forditassék. Felsőbbi engedély megnyerése után a két osztály megnyitása 1798-dik év November 4-kén megtörtént, melyeknek felsőbb rendeleték szerinti tanítását, és hitszónokkali ellátását a várossal kötött egyezkedés folytán szintén a sz. ferenczi szerzetes rend vállalta el.

Az absolut kormány ideje alatt 1852-dik évben a gyöngyösi hat osztályu gymnásium, 4 osztályuvá, vagyis kis gymnásiumá alakitatott által, de ezt is csak azon áldozattal nyerhette meg a város, miszerint az eddigi 500 pfrt segélyezésről, mely ötöt a budai is-

— Kovács József erdélyországi gymnasium tanárává neveztetett ki, — Szuhányi Ferencz helybe a 4-dik iskolát tanította. Erszényházi János világi ruhát öltött fel.

kolai alapból az igazgató fizetésére évenként illetve ünnepélyesen lemondott, különben Gyöngyös városában akkori időben csak egy reál tanoda létesítése tervezetett, mi a helybeli viszonyokat tekintve csak káros lett volna.

Az 1861-diki alkotmányos korszakban a gymnasium mostani erélyes igazgatója Pap Melkizedek fázadozásinak sikerült a szónoklati osztály felállítására újabb engedélyt nyerni, ekként jelenleg 5 osztályu gymnasia van a városnak 7 tanárral.

b) Fő-elemi iskola van négy osztálylyal ugyan annyi tanárral. Mivel a gyermekek száma túlságosan szaporodott, ez okból ez osztályok egy mellék osztálylyal s külön tanárral szaporitattak. — Ezen fő-elemi iskolának háza 1802-ben épitetett, és nyitattott meg a város saját költségén, mint ezt a következő felirat az iskola homlokzatán mai napig is bizonyítja:

ForManDae pletatI LItterIsqVe
teneLLae pVbIs
CIVes gyöngyöslenses
eXstrVXerVnt.

c) Alsó-elemi iskola van kettő, egyik a sz. Ferencziek plébániájához tartozik, a másik s újabb a Solymos-utczában létezik. 1841-ben alakult, melynek helyiségét a város Panker János közbirtokostól 1000 pfrton vette meg.

d) Leány-iskola szintén kettő.

e) Kisdédóvoda. 1859-dik évben, egy dolog, vagy inkább szegények házára gyűjtött, de az idők mostohasága és a városi hatóság részvétlensége miatt nem sikerült, és így most az óvodára átruházott ösvegből, és számos emberbarátok későbbi nemes adako-

zásából 1862-dik év Május hó 4-kén megalakult, a midőn ünnepélyesen szép gyülekezet jelenlétében meg is nyittatott. Ezen üdvös intézet, mint a nevelésnek, és hazafiúi érzelmek fejlődésének első műhelye, oly ritka lelkesedéssel karoltatott fel a közönség által, hogy mindjárt az első hónapban 212 óvonzot számlált körében, — fájdalom! hogy ezen intézet sem kerülhette ki a gyűlölség és személyeskedés káros hagyományait, mert virágzása rövid két hónapi élet után nem csekély mértékben felakadt. Ezen intézet most még tengődik, de reményleni lehet, hogy a választmány által ujabban hozott intézkedések, a szükséges bizodalmat ezen intézet iránt ismét megszerzik, és felébresztik.

f) Református nép-iskolája négy osztállyal, s egy tanárral.

g) Izraeliták 4 osztályu fő-elemi tanodája, 4 tanító, 1 kézműtanítónő, és egy segédtanítóval. Dicsérettel kell felemlíteni, hogy mind a tanítók választására, mind az iskolák felügyeletére kitűnő gond fordítatik, ez okból az előmenetel is, melyet a növendékek tesznek valóban dicséretes. Az 1-ső osztályu tanár évi díja 370 frt, a 2-dik, 3-dik, és 4-dik osztálybelieké 450 frt. A kézműtanítónő nyer évenként 350, a segédtanító 200 frtot.

Fürdő. A város nyugati oldalán, a kalvária alatt egy szép völgyben, szőlők, fasorok, és virágsoportozatokkal ékesítve fekszik a timsós vasas gyógyfürdő, mely 1852-dik évben vétetett először Rettenbacher bécsi tanár által vegybontás alá, 1859-ben ez megújítatott, a midőn a magyar természettudományi társulat jóváhagyását is megnyerte. Tulajdonosa b. Jeszenákné, gróf Forgách Alojzia asszony. Ezen fürdő mind

ez ideig nem részesült azon figyelemben, melyet neki a természet kiszabott.

Gőz-malom van egy, nagy költséggel, és részvényekre építve. Az egyenetlenség, és néhány alapítók nyereszkesedési vágya e czélszerű vállalatot annyira megbuktatták, hogy néhány évtől óta forogni megszűnt, sőt adósságokkal túlterhelve lévén, a részvényesek a befizetett részvényeiket elvesztették, a malom olcsó áron elpredáltatott, de a mostani birtokosai sem látszanak nagy reményekre kilátást nyújtani.

Víz-malmi nemesak a Benén, hanem vannak a városban is számosak. A Benén azonfelül szűrposztót s kendertkaroló kállói is vannak.

A gyárak között megemlítést érdemel Rothauser olajgyára, és több bőr-, és eczetgyárak.

Utazási intézete van kettő, mely Pest Gyöngyös és Eger között a közlekedést a szombati napot kivéve naponta eszközli. Egyik egy pesti társulaté, a másik Schwarcz és Pataki gyöngyösi lakosok által jött létre.

A Posta-jog Gyöngyös városát illeti, 1815-dik évben Nagy József közbirtokostól 4450 pfirton vétetett meg; annakelőtte a Pest-Gallicziai posta vonalon egy fő-állomást foglalt el, mióta a Miskolcz-Debreczeni vasút elkészült, Miskolcz és Pest között tartja fel a forgalmat.

Piacza hires, kelendő; a helypénzt a város szedi, de a piacz rendezésére, hol a kocsik sáros időben agyig szálanak le, kevés vagy épen semmi gondot sem fordít. ²⁵⁾

²⁵⁾ 1790-ről nagy drágaságot találunk feljegyezve. Január 25-diki hetivásáron egy köből buza volt 4 frt 30 kr., rozs 4 frt,

Ország-utak által összekötve van Pest, Kassa. Vámos-Györk, és Nógráddal, a szomszéd falvakban sáros utban nyaktöréssel juthatni

Vendéglők. A utasok kényelméről Gyöngyös városában elegendőképen van gondoskodva. A legrégibb szállodaaz ugynevezett Angyal. A város közepén fekszik a jó hirben álló Magyar királyhoz czimzett, az egri uton a Bárány vendéglő. Azonkívül vannak még több másodrendű szállodák is, így az Oroszlány, a Vörös ökörhez, a Kacsához, a Farkashoz czimzettek. Az utasok jó ellátásban részesülnek a bene-utczában fekvő ugynevezett kis Casinoban is.

A közigazgatás, és az első bíróság egy rendezett tanács által gyakoroltatnak. E részben sok kívánni valója volna Gyöngyösnek, és csak majd akkor, ha a tanács nemcsak nevezet szerint, hanem a jog és értelmiség felfogása szerint leendő rendezett, fog a közbiztonságnak megfelelni.

Cs. kir. adóhivatal, pénzügyi biztossággal szinte léteznek Gyöngyösön. Telekkönyv, és árvás bizottmány, melyek a város és vidékre oly nagy jótékonyssággal voltak, fájdalom! az 1861-dik évben életbe lépett megyei rendszer végzése folytán Egerben tétettek által.

Tűz-oltó eszközei elég számmal vannak. Különben a városi nép a tűzoltásban országos hirt és nevet szerzett már eddig is magának.

Élet s vagyon biztosító-társulat ügynöksége több van a városban. Az első magyarbiztosító-

kukoricza 3 frt, árpa 2 frt 30 kr., egy lúd 2 frt. — 1794-ről szintén nagy inség említetik, mert egy tojás egy garas volt!!

társulat jelenleg a legnagyobb pártfogásnak örvend. Az utóbbi időben e társulat, — derék ügynöke Streitman József felterjesztésére elfogad temetkezési biztosításokat is.

Végre a város lakosait józan, szelid erkölcs, élénk szorgalom, s főleg igen nagy kereskedési szellem jellemzik.